

Міністерство
України у справах
сім'ї, молоді
та спорту

UN
DP
Україна

Проект співфінансується Європейським Союзом,
Шведським агентством з питань міжнародної співпраці та розвитку Sida та ПРООН
Проект виконується Програмою розвитку ООН

ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Сумський ресурсний гендерний центр

Гендерний портрет українського суспільства

Аналітичне дослідження

Суми - 2009

УДК 316.346.2 – 055.2(477.52)
ББК 26.890(4Укр)

Г34

Г34 Гендерний портрет українського суспільства. Аналітичне дослідження / За заг. ред. Н. Світайло, В. Павленка, А. Костенко. – Суми: Видавництво СумДУ, 2009. - 146 с.

У збірнику "Гендерний портрет українського суспільства. Аналітичне дослідження" подані матеріали, які висвітлюють гендерні проблеми, які є актуальними та спільними для окремих регіонів та всього суспільства. Зокрема, аналізуються статистичні дані, результати наукових досліджень, опитувань, даються рекомендації по подоланню гендерних диспропорцій в окремих сферах життя регіонів. Даний збірник призначений для органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, освітян, науковців, журналістів, студентів та всіх, хто цікавиться гендерною проблематикою.

Здійснено Сумським гендерним ресурсним центром у рамках та за фінансової підтримки Програми рівних можливостей ПРООН. Погляди авторів необов'язково збігаються з позиціями ПРООН.

При використанні матеріалів посилання обов'язкове.

УДК 316.346.2 – 055.2(477.52)
ББК 26. 890(4Укр)

© Колектив авторів, 2009
© Видавництво СумДУ, 2009

**Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні
Сумський ресурсний гендерний центр**

ГЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ

УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Аналітичне дослідження

Наукове видання

**Гендерний портрет Сумської області.
Аналітичне дослідження**

Відповідальний за випуск Н.Д. Світайло

Формат 60x84/16. Ум. Друк. Арк. 8,60. Обл.- вид. арк. Тираж 200 прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво об'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.

ЗМІСТ

Вступ	6
I. Демократична складова гендерної рівності	7
II. Представництво жінок та чоловіків в органах державної влади	15
III. Аналіз соціально-економічного становища жінок та чоловіків в Україні	24
IV. Здоров'я, особливості захворювань та травматизму	34
V. Анти суспільні прояви та злочинність в різних регіонах України	43
VI. Гендерні аспекти в освіті.....	47
Висновки та рекомендації	51

Вступ

Гендерні дослідження набувають сьогодні особливої актуальності в суспільстві, тим більше коли мова йде про дослідження динаміки гендерної нерівності в контексті соціального розвитку окремих областей та регіонів. В Україні на законодавчому рівні, в рекомендаціях громадських слухань та інших документах основна увага приділяється законодавчому закріпленню рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, рівному представництву чоловіків та жінок у виборчих структурах. Проте впровадження принципів гендерної рівності в повсякденне життя суспільства є процесом тривалим, і передбачає об'єктивну оцінку існуючого стану справ як у державі в цілому, так і в окремих регіонах, а також розробку стратегії, яка враховувала б особливості економічного, соціального та духовного розвитку і держави в цілому, і окремих областей. Тому необхідною складовою цього процесу є проведення відповідних аналітичних досліджень, впровадження гендерного аналізу в практику оцінки всіх соціальних процесів та ефективності управління соціально-економічним та культурним розвитком.

Особливістю даного дослідження є те, що воно робиться на основі аналізу гендерних портретів областей. Це дає змогу не тільки виявити особливості регіонів, проблеми тенденції та труднощі у впровадженні гендерних підходів, але й відображає існуючий стан справ у такій сфері гендерних досліджень як формування гендерних портретів, які є своєрідним зразком комплексного аналізу регіонів з позицій гендерного підходу. До позитивних аспектів даного дослідження (проекту) можна віднести те, що спроба створення портрету українського суспільства на основі аналізу гендерних портретів областей робиться вперше. При цьому існують певні труднощі аналізу, оскільки не всі області сьогодні мають такі портрети, до того ж існуючі створювались у різний час, на основі різних підходів та методик. В той же час аналіз гендерних портретів областей дозволяє вичленити актуальні проблеми впровадження принципів гендерної рівності, а також показує складність і багатоплановість цих проблем, варіативність підходів до аналізу та вивчення окремих аспектів та різноманітність можливих шляхів вирішення цих проблем. До того ж аналіз гендерних портретів областей дозволить виявити як певні недоліки чи обмеженість окремих методик, так і переваги та позитивні сторони інших. В цілому ж застосований аналіз після його обговорення і апробації може бути основою для нових системних досліджень і допоможе розробити єдині прийнятні індикатори оцінки стану гендерної рівності, необхідні показники для оцінки окремих сфер та напрямків.

Метою даного дослідження є створення гендерного портрету українського суспільства на основі аналізу гендерних портретів областей. Серед основних завдань дослідження можна виділити: аналіз соціально-демографічної ситуації в Україні та в окремих регіонах; аналіз представництва чоловіків та жінок в органах державної влади та місцевого самоврядування; аналіз соціально-економічного становища чоловіків та жінок в областях, в тому числі, економічної активності, зайнятості, перепідготовки та підвищення кваліфікації, аналіз рівня безробіття чоловіків та жінок та трудової міграції; аналіз ситуації стосовно злочинності та насильства в сім'ї; дослідження рівня та динаміки захворюваності чоловіків та жінок; аналіз гендерних процесів в освіті. Актуальною є також розробка рекомендацій для вдосконалення системи гендерно-чутливих статистичних показників.

В основу дослідження покладені дані Державного комітету статистики України та гендерні портрети Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Луганської Миколаївської, Сумської, Херсонської, Хмельницької та Чернівецької областей.

Дослідження виконано Сумським ресурсним гендерним центром за підтримки Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні протягом жовтня - листопада 2009 року.

Аналітичний звіт підготовлений робочою групою у складі: Світайло Н.Д (керівник), Барвінського А.О., Денисенко Ю.М., Іванової Т.В., Ілленко Д.В., Колісник Л.О., Костенко А.М., Ку дояра Л.М, Павленка В.П., Панченко Ю.В., Сахно П.І. Технічна обробка даних - Павленко Г.В.

Демографічна складова гендерної рівності

Створення гендерного портрету як окремого регіону, так і України в цілому є неможливим без аналізу демографічної ситуації. Саме тому соціально-демографічні показники є чи не єдиною складовою, яка представлена в гендерних портретах всіх областей. До того ж якісний аналіз цих показників дозволяє зробити висновок про схожість основних проблем, з якими стикаються регіони, а також тенденцій, які простежуються. В основу аналізу покладені показники, наведені у гендерних портретах названих вище областей. З урахуванням того, що гендерні портрети областей створювались в різні роки і спираються на статистичні дані за різні періоди, а також для формування загальної картини по Україні в даному дослідженні додатково використані також дані Державного комітету статистики України.

Аналіз ситуації по окремих областях дозволяє простежити **спільні** для всіх регіонів демографічні проблеми, серед яких перш за все слід зазначити **зростання обсягів і темпів депопуляції населення, погіршення його якісних характеристик та посилення гендерних диспропорцій**.

Наведена нижче таблиця ілюструє ситуацію в областях та по Україні в цілому.

Таблиця 1. Кількість народжених та коефіцієнт народжуваності (число народжених на 1000 жінок), кількість померлих та природний приріст (скорочення) населення за статтю по регіонах України у 2006 році (осіб)

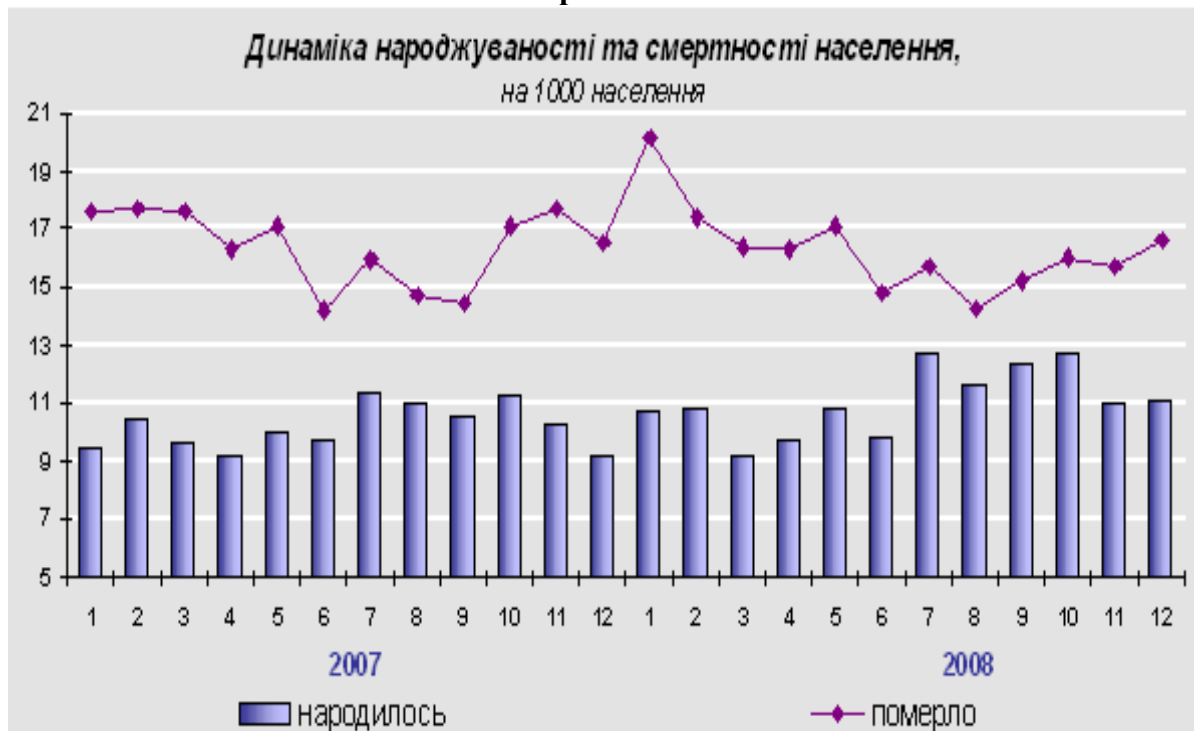
	Кількість народжених		Коефіцієнт народжу-	Кількість померлих		Природний приріст (скорочення)	
	дівчатка	хлопчики		жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Україна	224097	236271	1,3	371103	386989	-147006	-150718
АР Крим	9878	10163	1,3	14493	16086	-4615	-5923
Області:							
Вінницька	7943	8344	1,4	15191	14124	-7248	-5780
Волинська	6672	7056	1,7	7475	8140	-803	-1084
Дніпропетровськ	16317	17214	1,3	28509	30930	-12192	-13716
Донецька	18921	20406	1,1	38958	42313	-20037	-21907
Житомирська	6613	7041	1,4	11764	12436	-5151	-5395
Закарпатська	7994	8536	1,7	7485	8414	509	122
Запорізька	8401	8840	1,3	14789	15725	-6388	-6885
Івано-Франківська	7663	8150	1,5	8830	9569	-1167	-1419
Київська	8542	8841	1,3	15419	16051	-6877	-7210
Кіровоградська	4814	4941	1,3	9543	9550	-4729	-4609
Луганська	9737	10096	1,1	20858	21714	-11121	-11618
Львівська	13338	13934	1,4	16454	18291	-3116	-4357
Миколаївська	5698	6038	1,3	9279	10021	-3581	-3983
Одеська	12231	12882	1,4	19131	20052	-6900	-7170
Полтавська	6534	7030	1,2	14332	13721	-7798	-6691
Рівненська	7686	8072	1,8	7649	8423	37	-351
Сумська	4916	5213	1,2	11407	11029	-6491	-5816
Тернопільська	5601	6022	1,4	8335	8221	-2734	-2199
Харківська	11498	12527	1,1	23266	22230	-11768	-9703
Херсонська	5708	5767	1,4	8444	9420	-2736	-3653
Хмельницька	6573	6904	1,4	12027	11542	-5454	-4638
Черкаська	5632	5894	1,2	12287	11742	-6655	-5848
Чернівецька	4966	5195	1,4	6119	6139	-1153	-944
Чернігівська	4626	4819	1,2	12214	12287	-7588	-7468
Міста:							
Київ	13688	14413	1,2	14129	15791	-441	-1378
Севастополь (місткрала)	1907	1933	1,3	2716	3028	-809	-1095

Як бачимо, за винятком Закарпатської області, у всіх областях України, і навіть у м.Київ та м. Севастополь зафіксовано скорочення населення.

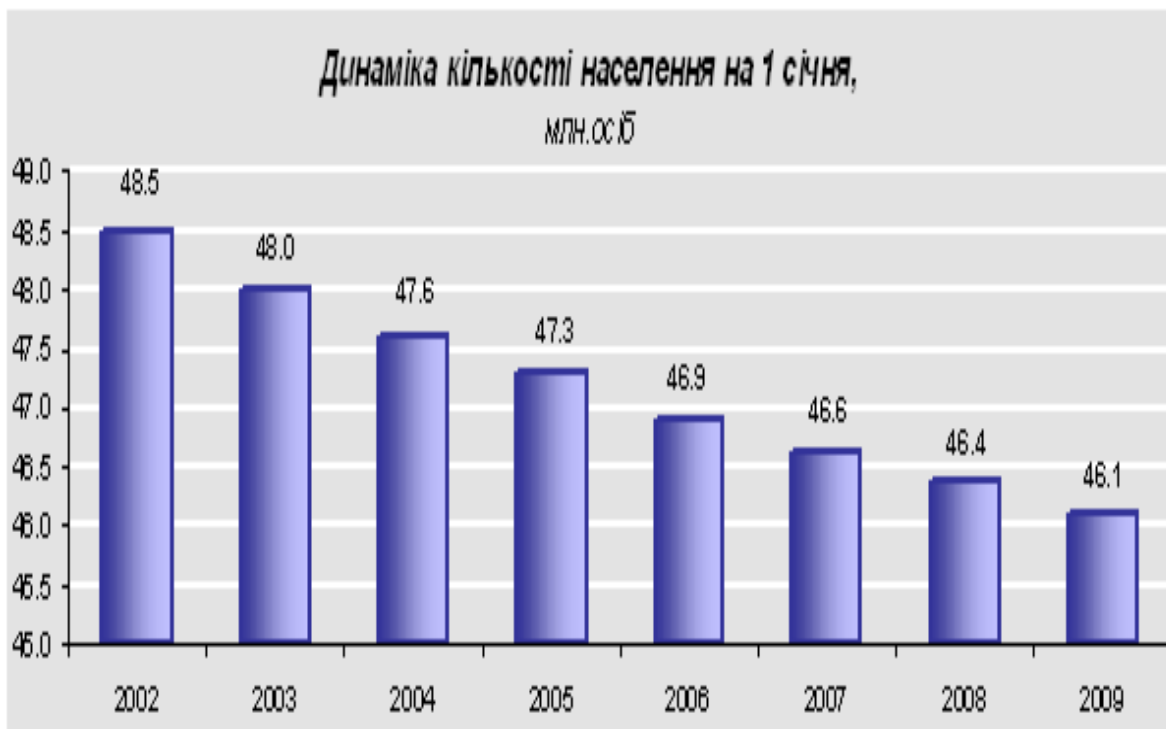
В цілому по Україні спостерігається зменшення кількості народжених у розрахунку на 1000 населення відповідно з 12,6 до 10,2 осіб за 1990-2007 рр. при невисокому сумарному коефіцієнті народжуваності (1,2 – 1,3) та значній територіальній диференціації цих показників. Незважаючи навіть на деяке поліпшення ситуації з народжуваністю у Західному регіоні останніми роками, темпи природного скорочення населення в країні вирізняються своєю масштабністю.

Враховуючи високий рівень смертності (див. Діаграму 1), існуючий рівень народжуваності не може забезпечити природного приросту населення. Нині фактично відсутній відтворювальний потенціал для заміщення поколінь батьків поколіннями дітей.

Діаграма1. Динаміка народжуваності та смертності населення України у 2007-2008 роках.

Станом на 1 січня 2008 р. загальна кількість наявного населення України становила 46372,7 тис, скоротившись протягом останніх п'ятнадцять років на понад 5 млн. осіб. За 2008 рік населення країни зменшилось ще на 229 тис.осіб, і на 1 січня 2009 року його кількість становила 46,1 млн. осіб (див. Діаграму 2) .

Чисельність та структуру населення України станом на 1 липня 2009 року ілюструє Таблиця 2.

Таблиця 2. Чисельність та структура населення України

	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Україна								
Наявне населення, тис. осіб	51 838,5	51 728,4	49 429,8	47 280,8	46 929,5	46 646,0	46 372,7	46 143,7
міських поселень, %	67,3	67,9	67,4	67,7	67,9	68,1	68,3	68,4
сільської місцевості, %	32,7	32,1	32,6	32,3	32,1	31,9	31,7	31,6
Постійне населення, тис. осіб	51 556,5	51 300,5	49 114,9	47 100,5	46 749,2	46 465,7	46 192,3	45 963,3
чоловіки, тис. осіб	23 826,2	23 792,4	22 754,6	21 754,0	21 574,7	21 434,7	21 297,7	21 184,9
жінки, тис. осіб	27 730,3	27 508,1	26 360,3	25 346,5	25 174,5	25 031,0	24 894,6	24 778,4

Зменшення населення, за даними Державного комітету статистики, відбулося виключно за рахунок природного скорочення –243,9 тис. осіб, у той час як міграційний приріст становив 14,9 тис. осіб. При цьому природне скорочення населення у 2008 році порівняно з 2007 роком зменшилося на 46,3 тис. осіб, або з 6,2 до 5,3 особи на 1000 населення. В основі такого зменшення лежить деяке зростання народжуваності. Так, у 2008 році в Україні народилось 510,6 тис. дітей, що на 8% більше порівняно з 2007 роком.

Найвищий рівень народжуваності зафіксовано у Рівненській та Волинській областях (по 14,8 особи на 1000 населення), найнижчий - у Чернігівській (8,9 особи на 1000 населення). Природний приріст населення у 2008 році зафіксовано тільки у Закарпатській (2137 осіб), Рівненській (844 особи) областях та м. Києві (1898 осіб).

Навіть враховуючи дещо меншу гостроту демографічних проблем і порівняно вищі показники народжуваності у західних областях, все ж зазначимо, що тенденція депопуляції населення характерна і для цього регіону нашої країни, що підтверджують дані наведеної нижче Таблиці 2.

Таблиця 3. Динаміка чисельності населення областей Західного регіону України.

Області	Чисельність населення на 1 квітня 2001 р.	Чисельність населення на 1 квітня 2008 р.
Волинська	1053100	1036011
Закарпатська	1281200	1242171
Івано-Львівська	1452500	1381569
Львівська	2699100	2555937
Рівненська	1183200	1151148
Тернопільська	1149400	1096889
Хмельницька	1443800	1347374
Чернівецька	928100	903581

При цьому загальний коефіцієнт смертності у січні-березні 2008 р. порівняно із січнем-березнем 2007 р. у Волинській області складав 16,1 проти 16,0, Львівській області - 15,5 проти 15,1, Рівненській області - 15,2 проти 14,5, Хмельницькій області - 18,9 проти 18,3, Чернівецькій області - 15,2 проти 15.

Процеси депопуляції ще більш чітко виражені у північних областях. Так, у Житомирській області протягом 2005 року померло 24942 осіб, а народилось лише 12904 осіб, тобто вдвічі менше. На Чернігівщині, населення якої складає трохи більше 1 112 тис, щороку помирає біля 25 тис. осіб. Сумщина у 1990 році налічувала 1406, 052 тис., постійного населення, у 2000 році – 1331,975 тис., а на початок 2009 року – лише 1181,842 тис. населення. Така динаміка є результатом великої смертності населення – щорічно 22-24 тис. осіб.

Зазначимо, що всі області України характеризуються високим рівнем смертності населення. Серед причин такого стану справ можна, без сумніву, називати наслідки чорнобильської катастрофи, соціально-економічні негаразди, демографічне старіння населення, недостатній рівень розвитку системи охорони здоров'я та низьку якість медичних послуг, особливо у сільській місцевості.

Окрім підвищення рівня смертності населення, яка у січні 2007 р. досягла 16,4 ‰ проти 12,1,3 ‰ у 1990 р., серед суттєвих особливостей сучасного українського суспільства можемо зазначити і **нерациональну демографічну структуру населення**, що знаходить прояв у збільшенні питомої ваги осіб у віці від 60 років і старше (понад 20 ‰ населення) і зменшенні питомої ваги осіб у віці, молодшому за працездатний, збільшенні розриву у тривалості життя чоловіків та жінок і загостренні гендерних диспропорцій у різних вікових групах населення.

Так, за період 1990-2008 рр. зміна основних пропорцій вікових груп населення країни спричинила збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку. Цей показник в Україні практично вдвічі перевищує показник в країнах ЄС і протягом останніх 4 років коливається від 680 до 732 осіб непрацездатного віку в розрахунку на 1000 населення працездатного віку. При цьому частка населення у віці, молодшому за працездатний, складає лише 15,2%.

Таблиця 4. Структура населення України (на 1 липня 2009 року)

Структура населення за віковими групами								
Україна	До загальної кількості населення, %							
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Населення у віці (років):								
до 6	8,7	7,1	5,5	5,0	5,1	5,3	5,5	5,8
6-14	12,8	13,4	12,4	9,8	9,4	8,9	8,5	8,3
0-14	21,5	20,5	17,9	14,8	14,5	14,2	14,1	14,1
15-17	4,3	4,2	4,8	4,5	4,4	4,2	4,0	3,7
0-17	25,8	24,7	22,6	19,4	18,8	18,4	18,0	17,8
14-34	29,9	29,4	29,8	31,5	31,6	31,5	31,3	31,1
15-64	66,5	65,9	68,2	69,2	69,3	69,4	69,7	70,0
15-70	71,4	72,4	73,6	76,1	76,5	76,7	76,6	76,1
16 і старше	77,1	78,1	80,5	83,7	84,2	84,5	84,7	84,8
18 і старше	74,2	75,3	77,4	80,6	81,2	81,6	82,0	82,2
60 і старше	18,3	18,4	20,8	20,8	20,4	20,3	20,3	20,4
65 і старше	12,0	13,6	13,9	15,9	16,2	16,4	16,2	15,9
Жінки у віці 15-49	44,5	45,8	47,9	49,0	49,0	48,9	48,7	48,3
Основні вікові групи населення:								
молодше за працездатний вік	22,9	21,9	19,5	16,3	15,8	15,5	15,3	15,2
працездатне	55,8	55,6	56,9	59,9	60,4	60,6	60,6	60,2
старше за працездатний вік	21,3	22,5	23,6	23,8	23,8	23,9	24,1	24,6
Середній вік населення, років	36,6	37,2	38,4	39,5	39,7	39,8	40,0	40,1

Вік, як і стать, є важливою демографічною ознакою людини, визначаючи не тільки загальну характеристику суспільства в цілому та його потенціалу, але також і соціальну роль та місце в суспільстві. Для характеристики суспільства, в тому числі і його гендерних особливостей, важливими є три головні вікові категорії: населення молодше працездатного віку (0-15 років), працездатного віку (16 - 54 років для жінок і 16-59 для чоловіків) та старше працездатного віку (55 і старше - жінки та 60 і старше - чоловіки).

За віковою структурою населення порівняно з 1990р. відбувається зростання частки працездатного населення з 55,8% до 60,2%, а старшого за працездатний - з 21,3% до 24,6%. та зменшення кількості населення молодшою за працездатний - з 22,9% до 15,2%.

Отже, загальна тенденція є невтішною. Згідно прийнятої оцінки за шкалою ООН, населення у країнах, де питома вага осіб у віці 65 років і старше перевищує 7,0%, вважається старим. В Україні ж цей показник вже декілька років поспіль 12 %. До того ж відбувається подальше збільшення кількості осіб похилого віку у структурі населення України. Як бачимо

з наведеної таблиці, середній вік населення України за період 2000-2007 рр. збільшився з 38,5 до 39,7 років, а протягом наступних двох років цей показник продовжував рости і сягає на середину 2009 року 40,1 року.

Наведена нижче таблиця ілюструє ситуації в областях. На жаль, інформація зібрана станом на кінець 2006 року, але вона дозволяє простежити основні тенденції по регіонах.

Таблиця 5. Співвідношення чоловіків та жінок та середній вік населення за статтю по областях України у 2006 році

	Усе населення, осіб	Жінки		Чоловіки		Середній вік населення		
		осіб	У % від населення	осіб	У % від населення	Обидві статі	Жінки	Чоловіки
Україна	46465691	25031011	53,9	21434680	46,1	39,8	42,2	37,1
АР Крим	1968379	1067255	54,2	901124	45,8	39,8	42,1	37,1
Вінницька	1679382	911712	54,3	767670	45,7	40,5	43,1	37,4
Волинська	1035300	549362	53,1	485938	46,9	37,3	39,6	34,7
Дніпропетровська	3419604	1855141	54,3	1564463	45,7	40,2	42,6	37,5
Донецька	4567672	2489985	54,5	2077687	45,5	41,3	43,7	38,5
Житомирська	1317912	708096	53,7	609816	46,3	39,8	42,3	36,8
Закарпатська	1240993	645334	52,0	595659	48,0	36,0	37,8	34,1
Запорізька	1846136	1003485	54,4	842651	45,6	40,6	42,9	37,8
Івано-Франківська	1382646	730943	52,9	651703	47,1	37,9	40,1	35,4
Київська	1745347	940633	53,9	804714	46,1	40,1	42,6	37,1
Кіровоградська	1046668	568153	54,3	478515	45,7	40,7	43,1	37,9
Луганська	2377282	1290134	54,3	1087148	45,7	41,2	43,6	38,4
Львівська	2550043	1344265	52,7	1205778	47,3	38,4	40,6	35,9
Миколаївська	1211139	651604	53,8	559535	46,2	39,4	41,7	36,8
Одеська	2384407	1270579	53,3	1113828	46,7	39,0	41,2	36,6
Полтавська	1532684	831501	54,3	701183	45,7	41,2	43,7	38,2
Рівненська	1153298	608219	52,7	545079	47,3	36,6	38,7	34,2
Сумська	1209260	658208	54,4	551052	45,6	41,4	43,9	38,4
Тернопільська	1102113	590754	53,6	511359	46,4	39,1	41,5	36,4
Харківська	2796485	1514028	54,1	1282457	45,9	40,6	43,0	37,7
Херсонська	1115639	598470	53,6	517169	46,4	39,1	41,4	36,4
Хмельницька	1358205	731715	53,9	626490	46,1	40,3	43,0	37,3
Черкаська	1324407	721994	54,5	602413	45,5	41,3	43,8	38,3
Чернівецька	903207	480631	53,2	422576	46,8	37,9	40,0	35,6
Чернігівська	1143415	626111	54,8	517304	45,2	42,6	45,5	39,1
м. Київ	2676789	1437456	53,7	1239333	46,3	38,4	40,2	36,3
м. Севастополь	377269	205233	54,4	172036	45,6	40,4	43,0	37,2

Зазначимо, динаміка статевовікової структури населення всіх без винятку областей відображає стабільну перевагу жінок у його загальній чисельності та більший середній вік жіночого населення, особливо у північних та східних областях.

Наймолодше населення сьогодні проживає у Закарпатській області – середній вік 36 років, при цьому маємо досить співставні показники серед жінок та чоловіків (37,8 та 34,1 року відповідно), Волинській області – середній вік 37,3 року (39,6 років серед жінок та 34,7 – серед чоловіків, Рівненській -36,6 року (38,7 серед жінок та 34,2 року серед чоловіків), Івано-Франківській - 37,9 року (40,01 серед жінок та 35,4 – серед чоловіків). До того ж у західних областях простежується і краще співвідношення чоловіків та жінок серед загальної кількості населення (від 52% у Закарпатській до 53,2% у Чернівецькій областях).

У Східних областях спостерігаємо більш виражені гендерні диспропорції. До загальних низьких показників народжуваності та високих показників смертності додаються специфічні проблеми індустріальних областей: високий рівень смертності чоловіків у працездатному віці, зайнятих у базових галузях промисловості через травматизм, отруєння тощо. Як результат, знижується очікувана тривалість життя (40 % 16-річних хлопчиків не мають шансів дожити до 60 років). В цілому по Україні внаслідок вказаних причин, а також із-за поширення алкоголізму у найбільш продуктивному віці коефіцієнт смертності чоловіків перевищує аналогічні показники для жінок, а різниця між очікуваною тривалістю життя жінок та чоловіків досягає 11 років (у окремих областях Сходу та Півдня України - до 13 років).

Зазначимо, що співвідношення жіночого та чоловічого населення у Дніпропетровській області складає 54,3% до 45,7%, у Харківській - 54,1% жінок до 45,9% чоловіків, у Луганській - 54,3% до 45,7%, у Донецькій 54,5% жінок та 45,5% чоловіків, Запорізькій та Сумській областях – відповідно 54,4% жінок та 45,6% чоловіків. Найгірше співвідношення маємо у Чернігівській області - 54,8% жінок та 45,2% чоловіків.

У північних та східних областях населення в цілому значно старіше. Так, у Луганській області середній вік населення сягає 41,2 року (43,6 року серед жінок та 38,4 - серед чоловіків), у Донецькій – 41,3 року (43,7 року серед жінок та 38,5 року серед чоловіків), у Черкаській - 41,3 року з дещо гіршим співвідношенням між жінками та чоловіками (43,8 року та 38,3 року відповідно). Найгіршу ж ситуацію маємо у Сумській та Чернігівській областях, населення яких можна характеризувати як "надзвичайно старе". Так середній вік населення Сумської області сягає 41,4 року (43,9 року серед жінок та 38,4 - серед чоловіків). І тенденція зберігається - на початок 2009 року показник складав уже 44,4 роки (47,8 - у жінок та 40,5 - у чоловіків). У Чернігівській області показники ще гірші - 42,6 року (середній вік 45,5 року серед жінок та 39,1 - серед чоловіків).

Окремої уваги потребують процеси зниження показників шлюбності та зменшення кількості народжених у розрахунку на 1000 населення. Ці показники, без сумніву, є результатом наведених вище гендерних диспропорцій в окремих регіонах і в цілому по Україні, а також існуючих в суспільстві соціальних негараздів, які також мають гендерну складову. Адже процеси зниження народжуваності обумовлені цілою низкою інших причин, крім біологічних: економічних, соціальних, в тому числі культурних, психологічних. У багатьох випадках це може бути наслідком зміни соціального статусу жінок, розширення сфери їх суспільних, позасімейних інтересів, підвищення рівня освіти та зайнятості.

Одним з аргументів на користь цього твердження може бути відображене у таблиці 4 збільшення відсотків жінок дітородного віку у загальній структурі населення, яке не підтверджується загальним зростанням показників народжуваності. Адже показники народжуваності у більшості областей залишаються низькими. При цьому кількість зареєстрованих шлюбів на 1 січня 2007 р. на Україні у розрахунку на 1000 населення становила 9 проти 9,3 - у 1990 р.; кількість розлучень - 3,8 проти 3,7 відповідно. Спостерігається також підвищення віку при одруженні, а також тенденція зменшення зареєстрованих шлюбів. При цьому така тенденція характерна для всіх областей, і навіть західних, де традиційно відчутнішим є вплив церкви і де коефіцієнт народжуваності сьогодні є вищим за середній по Україні. Так, у Івано-Франківській області кількість зареєстрованих шлюбів у розрахунку на 1000 населення становила у січні-березні 2008 р. 5 проти 5,9 у січні-березні 2007 р., у:

Львівській області - 4,3 проти 4,5, Рівненській області - 5,0 проти 5,5, Тернопільській - 4,5 проти 5,3, Хмельницькій - 4,1 проти 4,5, Чернівецькій 3,8 проти 4,5 за відповідний період.

Висновки: Аналіз динаміки демографічних процесів в Україні дозволяє зробити висновки щодо посилення негативних тенденцій у розвитку демографічної ситуації як в цілому по державі, так і по окремих регіонах, що знаходить прояв у збільшенні гендерних диспропорцій і погіршенні якості життя чоловічого та жіночого населення. В цілому спостерігається:

- зростання обсягів і темпів депопуляції населення;
- погіршення його якісних характеристик, зокрема збільшення питомої ваги осіб у віці від 60 років і старше (понад 20 % населення) і зменшення питомої ваги осіб у віці, молодшому за працездатний;
- поглиблення гендерних диспропорцій, які проявляються у стабільному переважанні жінок у загальній чисельності населення та більшому середньому віці жіночого населення, особливо у північних та східних областях;
- зниження показника шлюбності та зменшення кількості народжених у розрахунку на 1000 населення;
- зростання демографічного навантаження на населення працездатного віку, при цьому з погіршенням його структури, оскільки зменшується навантаження дітьми.

При цьому аналіз демографічної ситуації свідчить про менш сприятливе становище чоловіків, оскільки вони складають меншість серед більшої частини вікових груп, для них характерна не лише менша середня тривалість життя, але й більша смертність у працездатному віці, гірші характеристики здоров'я. Для жінок встановлено нижчий пенсійний вік, ніж для чоловіків, що можна розцінювати як певну дискримінацію, оскільки чоловіки мають менше вільного часу, щоб реалізувати своє право на відпочинок і практично не встигають скористатись заробленою пенсією (в середньому пенсію отримують лише біля 30-35% чоловіків).

Представництво жінок та чоловіків в органах державної влади

Окремим напрямком аналізу при створенні гендерного портрету України були питання представництва жінок та чоловіків в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Адже одним з визначальних принципів гендерного підходу є визначення кола осіб, які розробляють та приймають рішення, тобто тих, хто значною мірою може визначати напрямки розвитку держави та регіону, а також результати розроблених програм та проектів. З цієї точки зору важливим чинником адекватного впливу на прийняття рішень стосовно всіх напрямків розвитку є забезпечення паритетного представництва жінок та чоловіків на керівних посадах у органах державної влади та місцевого самоврядування.

Наведені таблиці 1 та 2 дозволяють простежити рівень представництва жінок в органах державної влади різних рівнів, оскільки відображають не тільки загальні показники цього представництва, але й розподіл чоловіків та жінок по окремих категоріях посад (станом на 1 січня 2009 року).

Таблиця 1. Кількість державних службовців за категоріями посад та статтю

	Усього, осіб	у тому числі							
		керівники		спеціалісти		жінки		чоловіки	
		осіб	у % до відповід ної категорії	осіб	у % до відповід ної категорії	осіб	у % до Відповідн о категорії	осіб	у % до відповідн ої категорії
Усього	278 707	74 432	26,7	204 275	73,3	210 144	75,4	68 563	24,6
з них мають категорії посад									
першу	329	329	100,0	-	-	4	12,5	288	87,5
другу	1 594	1465	91,9	129	8,1	40	25,7	1 185	74,3
третю	7 199	3547	49,3	3652	50,7	3	52,2	3440	47,8
четверту	12 178	8382	68,8	3 796	31,2	6	52,7	5758	47,3
п'яту	50 646	22890	45,2	27 756	54,8	35	69,9	15228	30,1
шосту	117 477	37819	32,2	79 658	67,8	89	75,9	28370	24,1
сьому	89 284	-	-	89 284	100,0	74	84,0	14	16,0

Таблиця 2. Кількість посадових осіб місцевого самоврядування за категоріями посад та статтю

	Усього, осіб	у тому числі							
		керівники		спеціалісти		жінки		чоловіки	
		осіб	у % до відпові дної категорії	осіб	у % до відповід ної категорії	осіб	у % до відповід ної категорії	осіб	у % до відповід ної категорії
Усього	100 582	40 562	40,3	60 020	59,7	76 259	75,8	24 323	24,2
з них мають категорії посад									
першу	26	26	100,0	-	-	2	7,7	24	92,3
другу	80	80	100,0	-	-	8	10,0	72	90,0
третю	935	931	99,6	4	0,4	83	8,9	852	91,1
четверту	12 596	12 541	99,6	55	0,4	3670	29,1	8926	70,9
п'яту	24 752	22 114	89,3	2638	10,7	19306	78,0	5446	22,0
шосту	30 498	4 870	16,0	25628	84,0	25896	84,9	4602	15,1
сьому	31 695	-	-	31 695	100,0	27 294	86,1	4 401	

Варто зазначити, що в цілому по Україні жінки складають більшість серед державних службовців (75,4%) та посадових осіб місцевого самоврядування (75,8%). Проте їх представництво має тенденцію зменшуватись пропорційно підвищенню категорії посади і відповідно – повноважень. Так, серед державних службовців 1 категорії жінок лише 12,5%, серед посадових осіб місцевого самоврядування 1 категорії – 7,7%.

Таблиця 3. Кількість державних службовців за статтю та регіонами

	Жінки		Чоловіки	
	осіб	у % до облікової кількості державних службовців	осіб	у % до облікової кількості державних службовців
Україна	210 144	75,4	68 563	24,6
АР Крим	8 141	79,1	2 150	20,9
Вінницька	7 003	69,5	3 074	30,5
Волинська	4 818	72,5	1 826	27,5
Дніпропетровськ	11 907	82,1	2 589	17,9
Донецька	15 242	83,6	2 989	16,4
Житомирська	6 504	73,4	2 356	26,6
Закарпатська	4 570	71,4	1 831	28,6
Запорізька	7 755	80,9	1 828	19,1
Івано-Франківська	5 604	73,5	2 019	26,5
Київська	8 152	79,6	2 090	20,4
Кіровоградська	5 671	75,9	1 801	24,1
Луганська	9 100	80,3	2 227	19,7
Львівська	8 821	73,4	3 197	26,6
Миколаївська	6 116	79,6	1 568	20,4
Одеська	9 310	76,7	2 834	23,3
Полтавська	6 995	76,6	2 131	23,4
Рівненська	5 291	74,6	1 798	25,4
Сумська	5 675	75,2	1 868	24,8
Тернопільська	4 877	69,3	2 164	30,7
Харківська	11 129	79,2	2 914	20,8
Херсонська	5 441	77,5	1 583	22,5
Хмельницька	5 707	71,6	2 268	28,4
Черкаська	5 859	74,8	1 976	25,2
Чернівецька	3 642	68,8	1 653	31,2
Чернігівська	6 771	74,9	2 274	25,1
м.Київ	27 980	68,1	13 135	31,9
м.Севастополь	2 063	83,1	420	16,9

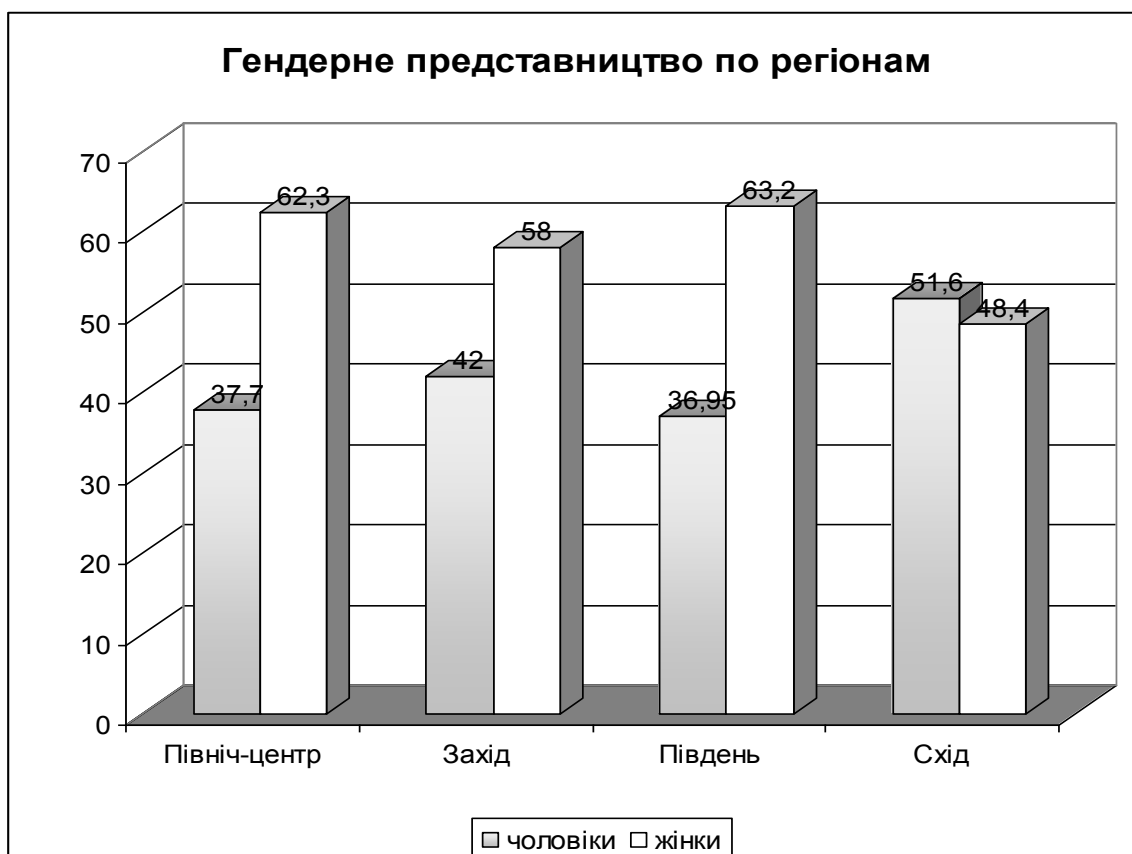
У вищому законодавчому органі держави сьогодні жінок менше 10%, у міністерствах та відомствах, серед очільників областей, на інших керівних посадах їх кількість також дуже невелика. Жіноча складова у нинішньому українському парламенті - це 36 депутатів із 450 (інші 414 – чоловіки) . Найбільше жіноче представництво мають фракції БЮТ і Партії регіонів - в їх складі по 11 жінок, фракція блок "Наша Україна – Народна самооборона" – 7 жінок-депутатів, фракція КПУ – 5 депутатів, фракція Блоку Литвина – 2 депутати. Загалом жінки складають лише 8,2% депутатського корпусу ВР. При цьому в обласних та міських радах кількість жінок також рідко перевищує 10-15 відсотків, а от в сільських, селищних, районних і радах представництво збільшується і становить у середньому 40-43% відсотки. Очевидно, внаслідок низького престижу та обмежених можливостей чоловіки рідко висловлюють бажання брати участь в діяльності сільських та селищних органів влади, хоча на цьому рівні представництво є дійсно відповідальним і вимагає в умовах сучасного українського суспільства від депутатів, а особливо голів рад, надзвичайних зусиль і віддачі.

Аналіз представництва жінок на рівні прийняття рішень по окремих областях вдалося провести лише стосовно органів державної влади, оскільки інформація щодо їх представництва у органах самоврядування у переважній більшості гендерних портретів не представлена. Тож решта висновків ґрунтуються на інформації Державного комітету статистики України (див. Таблицю 3.) .

В цілому по Україні серед загального числа державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування переважають жінки - 75,75 відсотка. Однак слід звернути увагу на різке зменшення представництва жінок з підвищенням категорії посад державних службовців. Так, чисельність жінок-керівників шостої категорії становить 75,9%, а першої – 10,1 відсотка, тоді як чоловіків - навпаки. Тобто жінки найменше представлені саме на тому рівні, на якому приймаються відповідальні державні рішення.

Проведений аналіз гендерних портретів Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Луганської Миколаївської, Сумської, Херсонської, Хмельницької та Чернівецької областей чітко підтверджує зазначені співвідношення і показує суттєві гендерні диспропорції у всіх областях.

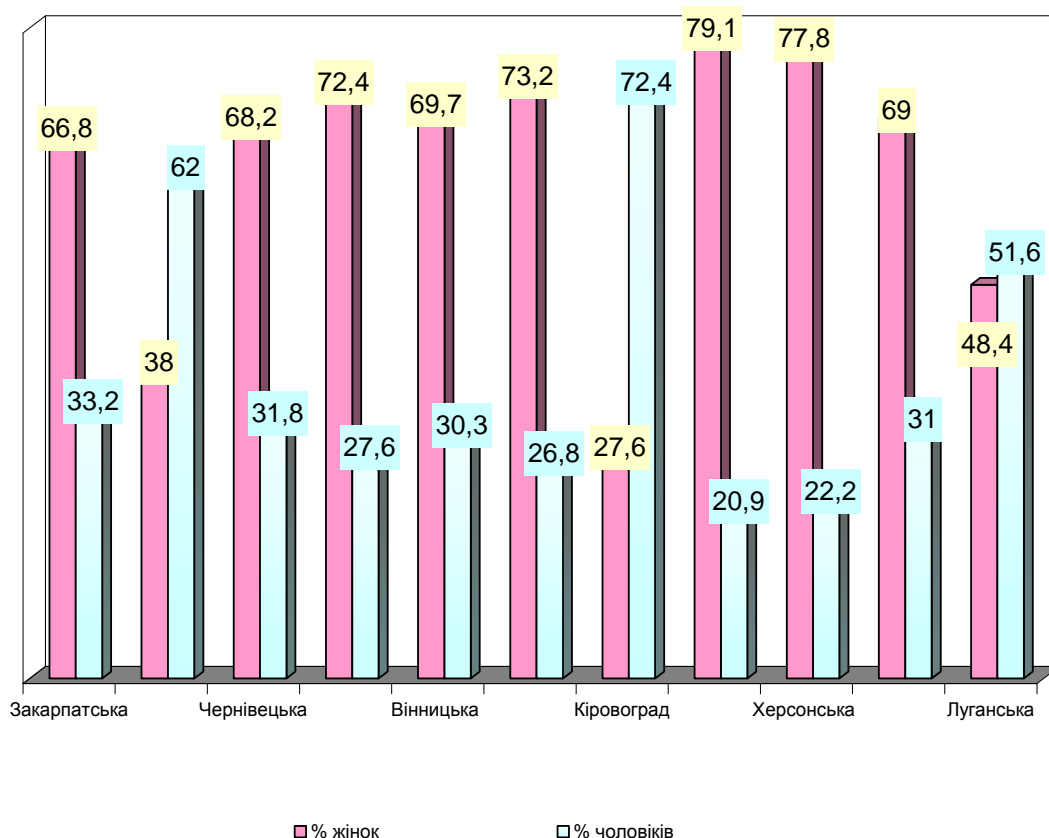
Таблиця 1. Гендерна ситуація у органах державної влади обласного рівня по окремих регіонах

Зважаючи на те, що гендерні портрети названих областей формувались в різний період і за різною методикою, а також те, що представлені не всі області, була зроблена спроба згрупувати наявні результати, які все-таки дають певне уявлення про особливості гендерної ситуації у органах державної влади обласного рівня по окремих регіонах. Розглядаючи показники гендерного представництва в органах державної влади східного, західного, центрального та південного регіонів, на основі наведених у гендерних портретах зведених даних можна простежити спільну тенденцію – переважання жінок серед державних службовців та посадових осіб самоврядування (діаграма 1). Дані діаграми не повністю відповідають даним наведеної вище таблиці, оскільки існують розбіжності у часі формування даних (таблиця ілюструє ситуацію на 1 січня 2009 року), до того ж східний регіон менше представлений в діаграмі лише Луганською областю.

Наведена діаграма 2 відображає особливості представництва жінок у владі в окремих областях України.

Діаграма 2. Представництво жінок та чоловіків у органах державної влади.

Деяким виключенням є Хмельницька, Кіровоградська та Луганська області, де жінок в органах державної влади менше ніж чоловіків, і ця тенденція зберігається.

Проте більш детальний аналіз гендерного складу державних службовців дає більш чітку картину реальної присутності жінок у владі та уявлення про реальність їх впливу на прийняття важливих для регіону рішень. Крім двох областей (Житомирської та Миколаївської) вищими посадовцями в областях працюють чоловіки. Аналізуючи цей показник в регіональному розрізі, на жаль, не можна побачити особливості певного регіону. Тому можна казати про певну випадковість призначення жінок на ці посади, що має характер виключення, а не закономірності.

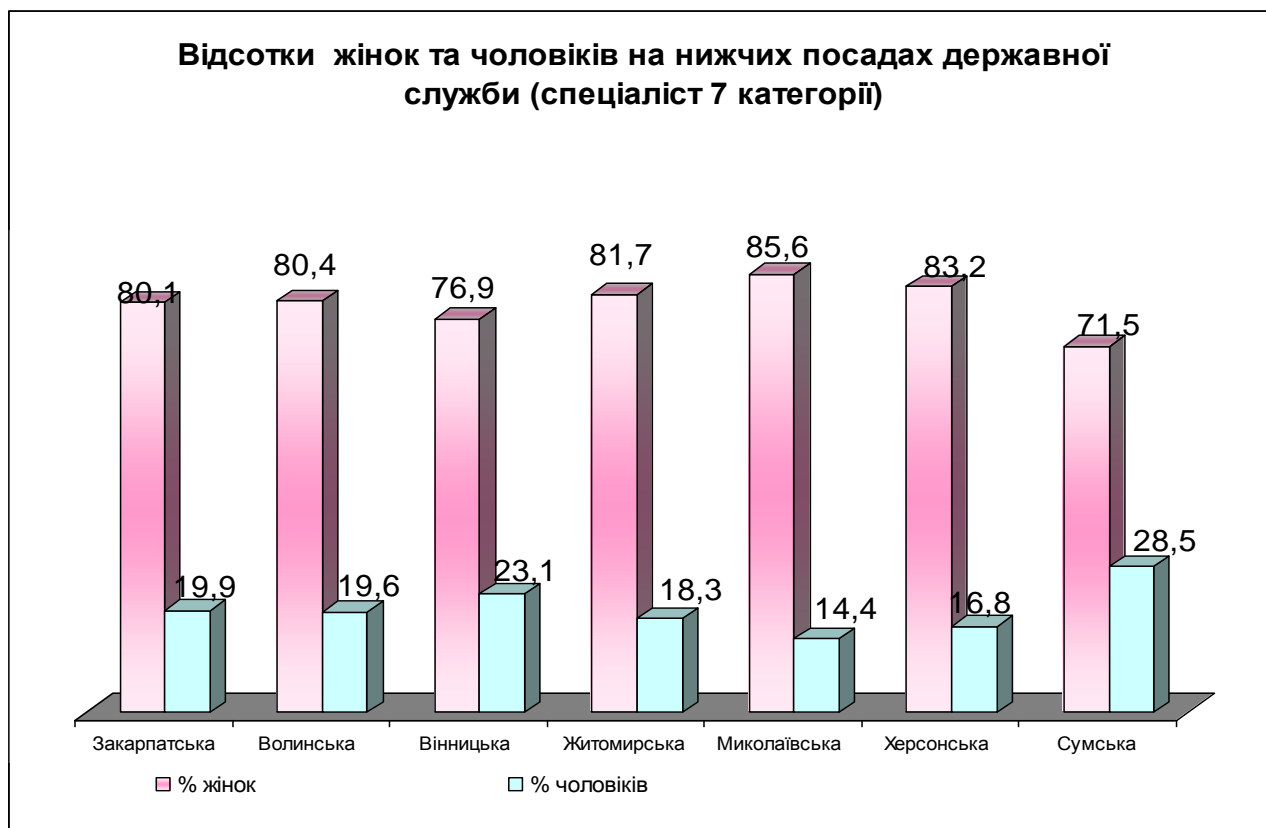
Наведені таблиці 1,2,3 та Діаграми 1,2 свідчить про перевагу жінок в державних органах влади, тому доцільно подивитись, на яких саме щаблях влади в окремих областях жінка має більше представництво. Деталізуючи наведені показники, зазначимо, що жінки дійсно традиційно представлені переважно на нижчих щаблях державної служби: чим вище категорія посади, тим менший там відсоток жінок. Для зручності сприйняття у Таблиці 4 ми надаємо також і співвідношення у відсотках по кожній позиції. Так, найбільший відсоток жінок виявлено серед посадовців найнижчої 6-ї категорії та спеціалістів 4-7 категорії. Тобто посади з низьким рівнем владних повноважень і, відповідно, нижчою заробітною платою (див. Таблицю 4.)

Таблиця 4: Представництво жінок серед керівників та спеціалістів в органах державної влади

	Закарпатська	Волинська	Вінницька	Житомирська	Миколаївська	Херсонська	Сумська
<i>всього</i>	<i>66,8</i>	<i>72,4</i>	<i>69,7</i>	<i>73,2</i>	<i>79,1</i>	<i>77,8</i>	<i>69</i>
Керівники	56,9	59,4	57,4	59,3	69	67,1	69
категорія	0	0	0	50	50	0	0
категорія II	0	0		0	20	25	0
категорія III	18,4	16,4	18,2	13,8	12,9	20,5	10
категорія VI	19,7	26,6	29,1	33,7	41,9	35,1	39,3
категорія V	71	72,5	52,6	74,8	76,9	68,5	63,2
категорія VI	61,9	65,2	62,7	61,1	75,6	73,3	65,5
Спеціалісти	76,7	78,9	74,6	79,8	83,9	81,8	77,6
категорія V	64,8	67,8	71,3	70,2	74,4	66,5	63,5
категорія VI	73,8	78,6	70,7	78,3	83,8	82,4	75,2
категорія VII	80,1	80,4	76,9	81,7	85,6	83,2	71,5

Отже, таблиця показує існування стійкої тенденції: жінки переважно займають посади з низьким рівнем владних повноважень, і чим вище посада тим нижче вірогідність, що її займає жінка.

Діаграма 3. Чоловіки та жінки на нижчих посадах

Наведена діаграма 3 ілюструє гендерну ситуацію серед спеціалістів державної служби. Зазначимо, відсотки жінок, що працюють на посадах спеціаліста найнижчої категорії по всіх областях, портрети яких аналізуються, складають біля 80%. Таблиця 5 дозволяє простежити ситуацію по всіх областях станом на 1 січня 2009 року. Зазначимо, розрахунки ведуться у відсотках до загальної кількості державних службовців, а не лише до спеціалістів.

Кількість державних службовців, які займають посади спеціалістів, за регіонами

	Спеціалісти		у тому числі			
	усього, осіб	у % до облікової кількості державних	жінки		чоловіки	
			осіб	у % до облікової кількості державних	осіб	у % до облікової кількості державних
Україна	204 275	73,3	162 316	58,2	41 959	15,1
АР Крим	7 412	72,0	6 089	59,2	1 323	12,8
Вінницька	7 152	71,0	5 305	52,7	1 847	18,3
Волинська	4 645	69,9	3 576	53,8	1 069	16,1
Дніпропетровська	10 706	73,9	9 059	62,5	1 647	11,4
Донецька	14 463	79,3	12 415	68,1	2 048	11,2
Житомирська	6 558	74,0	5 126	57,8	1 432	16,2
Закарпатська	4 706	73,5	3 564	55,7	1 142	17,8
Запорізька	6 991	73,0	5 923	61,8	1 068	11,2
Івано-Франківська	5 481	71,9	4 333	56,8	1 148	15,1

Київська	7 300	71,3	6 103	59,6	1 197	11,7
Кіровоградська	5 166	69,1	4 135	55,3	1 031	13,8
Луганська	8 456	74,7	7 009	61,9	1 447	12,8
Львівська	9 286	77,3	7 194	59,9	2 092	17,4
Миколаївська	5 502	71,6	4 561	59,4	941	12,2
Одеська	9 159	75,4	7 250	59,7	1 909	15,7
Полтавська	6 459	70,8	5 297	58,1	1 162	12,7
Рівненська	5 046	71,2	4 008	56,5	1 038	14,7
Сумська	5 389	71,4	4 326	57,3	1 063	14,1
Тернопільська	5 136	72,9	3 806	54,0	1 330	18,9
Харківська	10 497	74,7	8 723	62,1	1 774	12,6
Херсонська	5 082	72,4	4 086	58,2	996	14,2
Хмельницька	5 757	72,2	4 372	54,8	1 385	17,4
Черкаська	5 621	71,7	4 455	56,8	1 166	14,9
Чернівецька	3 768	71,2	2 751	52,0	1 017	19,2
Чернігівська	6 374	70,5	5 078	56,2	1 296	14,3
м.Київ	30 355	73,8	22 206	54,0	8 149	19,8
м.Севастополь	1 808	72,8	1 566	63,1	242	9,7

Отже, розглядаючи представлені гендерні портрети областей, а також останні дані офіційної статистики, можна зробити висновок про стійку диспропорцію гендерного представництва, що свідчить про загальноукраїнський характер мінімального представництва жінок на керівних посадах державного управління, а також про використання жіночої праці на посадах з низьким рівнем владних повноважень нижчою заробітною платою. Тому можна говорити про формування уже на рівні державної влади обласного рівня відповідних стереотипів, які відображають і загальний рівень культури суспільства, і особливості ментальності українців, а головне – транслюють таке ставлення на все суспільство.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можемо зробити наступні висновки:

- для обласного рівня державної влади характерними є суттєві гендерні диспропорції представництва в державних органах влади, що проявляються у мінімальній участі жінок у прийнятті та формуванні важливих владних рішень;
- як у Верховній раді, так і на рівні областей гендерний дисбаланс є системним явищем, що зумовлює нерівноцінний доступ і далеко не рівні можливості впливу жінок і чоловіків на прийняття рішень стосовно всіх напрямків розвитку областей;
- в органах влади обласного рівня жінки обіймають переважно найменш престижні та низькооплачувані посади, з меншим рівнем повноважень. Така ситуація є не тільки проявом гендерного дисбалансу, але фактично створює і відображає існуючий стереотип відношення до жінки у суспільстві

При цьому також варто зазначити деякі позиції, які заслуговують на увагу і простежуються у гендерних портретах всіх областей. Гендерні диспропорції у представництві жінок та чоловіків у органах влади звичайно ж вимірюються часткою місць у органах влади та самоврядування, які вони обіймають. Проте за наведеними цифрами варто бачити як об'єктивні чинники, що зумовлюють саме таке представництво (нижчі доходи та економічна залежність жінок, більша зайнятість їх у домашньому господарстві та вихованні дітей), так і існуючі в суспільстві стереотипи, що визначають соціалізацію і поведінку жінок, орієнтовану на сімейне життя, проголошуючи політичну діяльність прерогативою чоловіків.

В той же час зазначені проблеми у представництві жінок на рівні прийняття важливих для регіонів рішень унеможлиблює формування і реалізацію гендерно-чутливої політики і ускладнює реалізацію принципів гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя.

Для повноцінного доступу жінок до важелів впливу на процеси прийняття рішень, необхідно змінювати стереотипи кадрової політики, забезпечувати гендерно-збалансований кадровий резерв органів влади, а також працювати над підвищенням професіоналізму представників владних структур на всіх щаблях.

Доцільним було б також проведення спеціальних соціологічних досліджень для вивчення мотивації жінок, які займають керівні посади та тих, які не прагнуть займати керівні посади.

Існує також необхідність більш детальної статистики стосовно представництва жінок та чоловіків у органах місцевого самоврядування, а також формування на майбутнє єдиної системи показників для більш детального і точного висвітлення гендерних особливостей регіонів.

Аналіз соціально-економічного становища жінок та чоловіків в Україні

Гендерна нерівність є одним з проявів соціально-економічної диференціації населення, що зумовлює різні можливості самореалізації жінок і чоловіків у суспільстві. Гендерна соціально-економічна нерівність – це соціальні, а не біологічні причини відмінностей у можливостях людей в залежності від статі. Гендерна дискримінація – довільне, необґрунтоване, невинуватене обмеження прав і можливостей людей (як жінок, так і чоловіків) залежно від їх статі, що зменшує для них можливості у трудовій та соціальній сфері. Ідеал гендерної рівності означає, що жінки та чоловіки повинні мати однаковий суспільний статус, однакові умови для реалізації всіх прав людини, однакові можливості робити внесок у національний політичний, економічний, соціальний розвиток та користуватися його результатами. Прояви гендерної нерівності у соціально-економічній сфері не лише суперечать настановам демократії та принципу справедливості щодо однакового ставлення до особи незалежно від статі, а й спричиняють наслідки для добробуту та соціального розвитку всього суспільства, оскільки знижують можливість економічного зростання на основі ефективного використання людського потенціалу.

В Україні домінує теза, що внаслідок відсутності диспропорцій залежно від рівня освіти та професійної підготовки жінки і чоловіки мають однакові потенційні можливості самореалізації в суспільстві, однак вони не завжди реалізуються. Суперечність між збільшенням жіночого внеску в розвиток економіки та неадекватністю доступу жінок до фінансових ресурсів залишається невирішеною. Визначальну роль у забезпеченні соціальної рівності жінок і чоловіків відіграє становище жінок у сфері економіки.

Високі рівні **економічної активності** українських жінок досі супроводжувалися тенденцією погіршення як кількісних так і якісних характеристик зайнятості. Про сприятливіше становище чоловіків свідчить гендерний аналіз зайнятого населення за статусом та формами зайнятості.

Таблиця 1. Економічна активність населення України за статтю у 2008 році

	Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб			Економічно неактивне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	Рівень економічної активності, у відсотках	Рівень зайнятості, у відсотках	Рівень безробіття, у відсотках
	всього	у тому числі					
		зайняті	безробітні				
Все населення							
I квартал	22 293,4	20 715,2	1 578,2	13075,1	63,0	58,6	7,1
II квартал	22 649,7	21 425,5	1 224,2	12 718,8	64,0	60,6	5,4
III квартал	22 872,2	21 611,5	1 260,7	12 496,3	64,7	61,1	5,5
IV квартал	21 774,5	20 137,1	1 637,4	13 594,0	61,6	56,9	7,5
рік	22 397,4	20 972,3	1 425,1	12 971,1	63,3	59,3	6,4
Жінки							
I квартал	10 718,6	9 988,5	730,1	8 022,6	57,2	53,3	6,8
II квартал	10 920,3	10 377,8	542,5	7 795,5	58,3	55,4	5,0
III квартал	11 004,1	10 429,1	575,0	7 703,5	58,8	55,7	5,2
IV квартал	10 472,2	9 694,8	777,4	8 285,7	55,8	51,7	7,4
рік	10 778,8	10 122,6	656,2	7 951,8	57,5	54,0	6,1
Чоловіки							
I квартал	11 574,8	10 726,7	848,1	5 052,5	69,6	64,5	7,3
II квартал	11 729,4	11 047,7	681,7	4 923,3	70,4	66,3	5,8
III квартал	11 868,1	11 182,4	685,7	4 792,8	71,2	67,1	5,8

IV квартал	11 302,3	10 442,3	860,0	5 308,3	68,0	62,9	7,6
рік	11 618,6	10 849,7	768,9	5 019,3	69,8	65,2	6,6

Таблиця 1 ілюструє, що станом на 1 січня 2009 року економічно активне населення України складає 69,8% серед чоловіків і 57,5% серед жінок. При цьому рівень зайнятості серед чоловіків сягає 65,2%, а серед жінок 54%. Тоді як рівень безробіття серед чоловіків склав 6,6%, а жінок – 6,1%.

Цікавими є дані щодо гендерного аналізу економічної активності населення України за віковими групами.

Таблиця 2. Економічна активність населення України за статтю та віковими групами у 2008 році

	Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб						Економічно неактивне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	
	всього		у тому числі					
			зайняті		безробітні			
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Все населення	10 778,8	11 618,6	10 122,6	10 849,7	656,2	768,9	7 951,8	5 019,3
15-24 роки	1 346,7	1 800,5	1 162,9	1 565,0	183,8	235,5	226,4	1 940,2
25-29 роки	1 262,1	1 624,9	1 172,1	1 511,7	90,0	113,2	474,3	152,4
30-34 роки	1 306,4	1 480,8	1 236,6	1 399,2	69,8	81,6	344,8	148,9
35-39 роки	1 328,2	1 411,7	1 270,2	1 328,2	58,0	83,5	267,0	133,5
40-49 роки	3 004,6	2 754,3	2 817,0	2 592,7	187,6	161,6	576,3	441,7
50-59 роки	1 920,3	2 047,5	1 853,4	1 954,2	66,9	93,3	1 547,3	729,8
60-70 роки	610,5	498,9	610,4	498,7	0,1	0,2	2 515,7	1 472,8
15-64 роки	10 438,4	11 359,3	9 782,2	10 590,4	656,2	768,9	6 277,9	4 067,8
працездатного віку	9 556,0	11 119,7	8 900,7	10 351,0	655,3	768,7	4 363,0	3 546,5
старше працездатного віку	1 222,8	498,9	1 221,9	498,7	0,9	0,2	3 588,8	1 472,8

Рівень зайнятості населення у працездатному віці становив 63,9% серед жінок і 70,6% серед чоловіків, а серед населення старше працездатного віку – 25,4% жінок і 25,3% чоловіків. Аналіз рівня безробіття за статтю та віком показує, що у молодому віці спостерігається незначна диференціація між чоловіками та жінками. Так, у 15-24 роки 13,6% безробітних складають жінки і 13,1% чоловіки; у 25-29 років – 7,1% жінки і 7%; 30-34 роки – 5,3%, 5,5% відповідно. Проте із збільшенням віку зростають і гендерні диспропорції. Зокрема, у віці 35-39 років безробітними є 4,4% жінок і аж 5,9% чоловіків. Треба зазначити, що нижчий рівень безробіття жінок загалом викликаний більш раннім віком виходу на пенсію.

Проведений аналіз рівня безробіття дав можливість також прослідкувати відмінності щодо рівня освіти серед чоловіків та жінок. Зокрема, серед безробітних мають базову вищу освіту 11,4% жінок і лише 8,2% чоловіків.

Спостерігається значна міжрегіональна диференціація економічної активності населення (Таблиця 3). Серед жінок найвищий рівень економічної активності простежується у Чернігівській (61,8%), Чернівецькій (61,7%), Хмельницькій (60,8%), Житомирській (60,6%) областях та м. Київ (61,1%). Тоді як чоловіча частина населення більш економічно активна у містах Київ (73,7%) та Севастополь (73,6%), Закарпатській (72,6%) та Миколаївській (72,2%) областях.

Щодо рівня безробіття, то міжрегіональний гендерний аналіз дає можливість відстежити найбільша диспропорції між чоловіками та жінками. Зокрема, у м. Севастополь безробітними є 7,5% жінок і 0% чоловіків; у Черкаській області відповідно 9,7% та 6,6%; у

Вінницькій 6,6% та 2,9%. Також існують області, де зберігаються значні гендерні диспропорції, проте рівень безробіття серед чоловіків є вищим. Це Кіровоградська область, де зареєстровано 3,1% безробітних жінок і аж 8,3% чоловіків; Миколаївська область 2,7% жінок та 6,0% чоловіків; Чернівецька – відповідно 7,6% і 9,2%; Чернігівська – 5,6% і 9,7%.

Таблиця 3. Економічна активність населення за статтю, місцем проживання та регіонами у 2008 році

	Рівень економічної активності, у %		Рівень зайнятості, у %		Рівень безробіття, у %	
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Україна	57,5	69,8	54,0	65,2	6,1	6,6
АР Крим	57,3	70,1	53,5	68,1	6,6	2,9
Вінницька	56,2	70,1	53,2	65,0	5,4	7,3
Волинська	59,7	68,9	55,3	62,6	7,4	9,1
Дніпропетровська	56,9	70,2	54,2	66,5	4,8	5,3
Донецька	59,0	70,7	55,9	66,4	5,2	6,1
Житомирська	60,6	68,9	54,8	63,5	9,5	7,8
Закарпатська	55,8	72,6	52,5	67,7	5,9	6,9
Запорізька	57,7	69,7	53,9	66,0	6,6	5,3
Івано-Франківська	52,6	63,9	48,6	58,7	7,6	8,1
Київська	58,1	70,0	56,3	64,2	3,1	8,3
Кіровоградська	59,0	68,8	54,9	62,6	7,0	9,1
Луганська	55,1	70,0	51,7	65,1	6,1	7,0
Львівська	57,0	67,6	52,9	62,3	7,2	7,9
Миколаївська	57,3	72,2	52,9	65,8	7,7	8,9
Одеська	51,6	70,5	50,2	66,3	2,7	6,0
Полтавська	57,8	70,5	54,2	65,8	6,2	6,7
Рівненська	57,5	68,8	53,9	61,1	6,1	11,2
Сумська	58,4	70,8	54,1	65,5	7,3	7,5
Тернопільська	53,2	63,8	48,3	58,4	9,3	8,4
Харківська	56,4	71,0	53,3	67,3	5,5	5,1
Херсонська	58,7	71,9	53,7	66,1	8,5	8,1
Хмельницька	60,8	68,9	55,3	64,1	9,0	7,0
Черкаська	59,5	68,9	53,7	64,4	9,7	6,6
Чернівецька	61,7	63,2	57,0	57,4	7,6	9,2
Чернігівська	61,8	68,1	58,3	61,5	5,6	9,7
міста Київ	61,1	73,7	59,2	71,4	3,1	3,1
Севастополь	58,3	73,6	53,9	73,6	7,5	0,0

Проведений аналіз регіональних гендерних портретів дає можливість частково виявити причини таких диспропорцій. Наприклад для Кіровоградщини характерним є збільшення відсотку „осіб, що повернулися з місць позбавлення волі”, що впливає на виникнення соціального напруження в окремих регіонах області. До цієї групи відносяться переважно чоловіки. В дослідженні зазначається, що безробіття в переважній більшості районів Кіровоградщини сприяє масовим, виїздам у пошуках роботи за межі області молодих жінок та чоловіків працездатного віку, що приводить до випадків торгівлі людьми в області:

Гендерні дослідження у Вінницькій області свідчать, що безробіття серед чоловіків є переважаючим, проте до реєстрації стану безробіття більше схильні жінки. Тому впродовж років (з моменту офіційної реєстрації безробітних) переважну більшість зареєстрованих становлять жінки.

Невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному та територіальному розрізі зумовлює значну міжрегіональну диференціацію зареєстрованого безробіття. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття спостерігався у Житомирській та Черкаській областях (3,3%), а найнижчий – у м. Києві (0,4%).

Негативний вплив гендерної сегрегації в «горизонтальній» формі (між різними професіями та видами економічної діяльності) полягає в зниженні гнучкості ринку праці, обмеженні для окремих працівників (як жінок так і чоловіків) можливостей працювати за певними професіями, що зменшує ефективність використання людського потенціалу та сприяє посиленню розшарування населення за рівнем доходу. Жіноча зайнятість традиційно переважає у сферах діяльності з найнижчими рівнями середньої заробітної плати – сфері соціального забезпечення, освіті, охороні здоров'я, побутовому обслуговуванні та культурі, в яких жінки становлять понад 70% працівників. Водночас «чоловічими» видами діяльності залишаються високооплачувані галузі важкої промисловості, транспорт, сфера підприємництва.

Таблиця 4. Зайняте населення України за статтю, та професійними групами

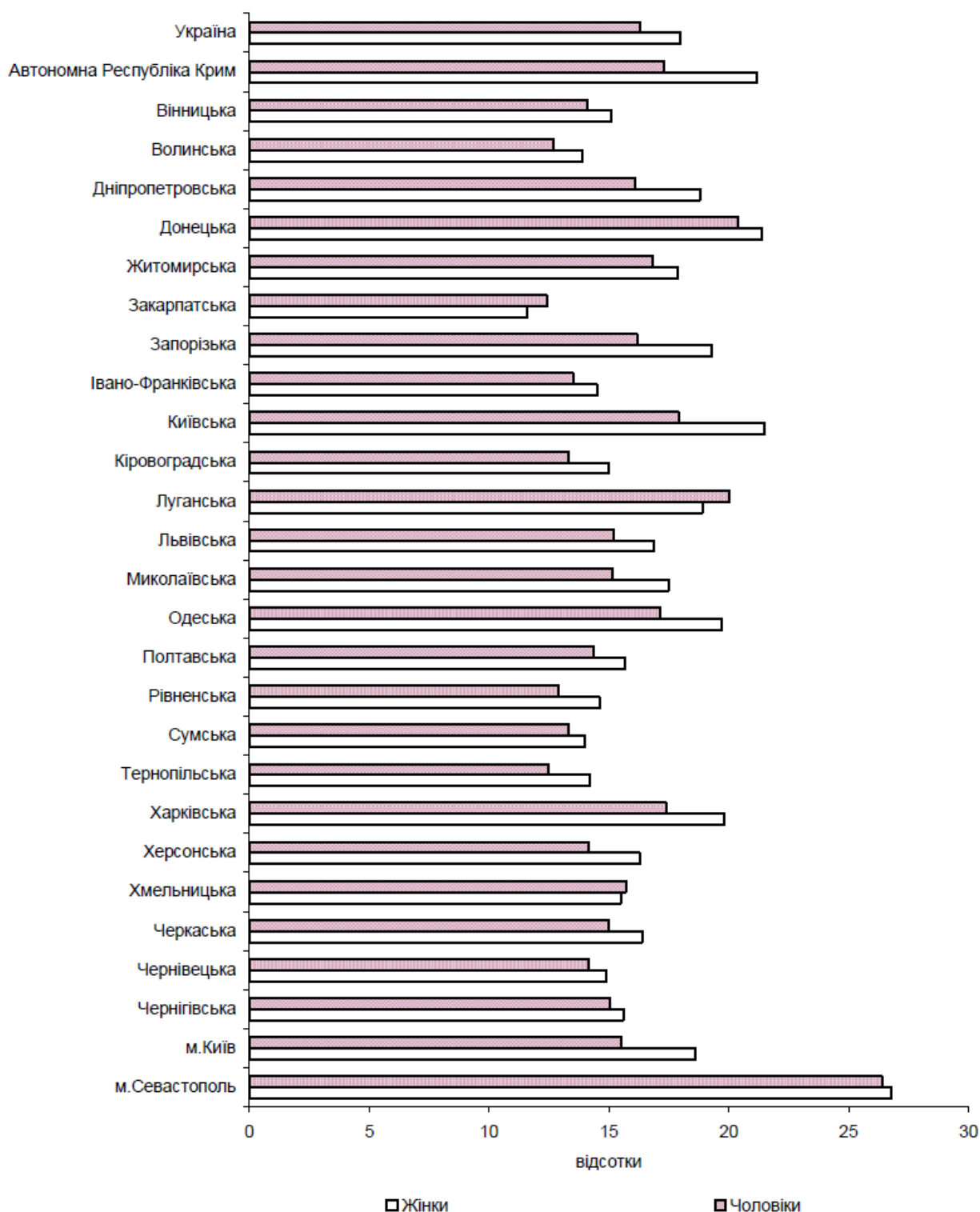
	Все населення	Жінки	Чоловіки
Зайняте населення у віці 15-70 років, всього, тис. осіб	20 972,3	10 122,6	10 849,7
<i>у тому числі за професійними групами, у відсотках до підсумку</i>			
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	7,5	6,0	9,0
професіонали	13,0	17,1	9,2
фахівці	11,5	15,4	7,9
технічні службовці	3,5	6,1	1,0
працівники сфери торгівлі та послуг	14,1	19,9	8,6
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства	1,1	0,9	1,3
кваліфіковані робітники з інструментом	13,5	3,9	22,4
робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	12,6	5,6	19,2
найпростіші професії	23,2	25,1	21,4

Гендерний аналіз професійних груп свідчить про те, що більшість чоловіків (9% проти 6% жінок) серед законодавців, вищих державних службовців, керівників та менеджерів (управителів); 22,4% чоловіків проти 3,9% жінок серед кваліфікованих робітників з інструментом та 19,2% чоловіків проти 5,6% жінок серед робітників з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин. Проте більше жінок серед таких професійних груп як професіонали (17,1% жінок і 9,2% чоловіків); фахівці (15,4% жінок і 7,9% чоловіків); технічні службовці (6,1% жінок і 1% чоловіків); найпростіші професії (25,1% жінок і 21,4% чоловіків).

Як зазначалося вище в Україні після виходу на пенсії жінки частіше продовжують працювати ніж чоловіки. Міжрегіональні порівняння показують, що найвищий відсоток працюючих жінок-пенсіонерів у наступних областях (Діаграма 1): Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Харківська, в Автономній Республіці Крим, м. Києві. І лише в Луганській,

Закарпатській областях кількість працюючих чоловіків-пенсіонерів переважає за працюючих жінок-пенсіонерів. У м. Севастополі, Чернігівській та Хмельницькій областях зазначені показники є приблизно однаковими.

Діаграма 1. Працюючі пенсіонери за статтю за регіонами на 31 грудня 2008 року
(у % до облікової кількості штатних працівників відповідної статті)

Одним із механізмів зниження рівня безробіття є перепідготовка кадрів. Усього в Україні у 2008 році навчено новим професіям 77,3 тис. осіб жіночої статі та 212,8 тис. осіб чоловічої статі, що майже у три рази більше за показники жінок. Міжрегіональний аналіз свідчить, що жінки проходили перепідготовку найбільш активно в наступних областях (Таблиця 5): Донецька (14,1 тис. жінок), Дніпропетровська (8,7 тис. жінок), Луганська (5,9

тис. жінок), Запорізька (4,5 тис. жінок) та м. Київ (4,6 тис. жінок). Тобто у тих регіонах, у яких більший рівень безробіття серед жінок.

Таблиця 5. Підготовка кадрів за статтю та регіонами у 2008 році

	Навчено новим професіям			
	жінок		чоловіків	
	усього тис. осіб	у % до облікової кількості працюючих жінок	усього тис. осіб	у % до облікової кількості працюючих чоловіків
Україна	77,3	1,2	212,8	4,2
Автономна Республіка Крим	2,6	1,1	7,3	4,3
Вінницька	1,6	0,8	4,9	3,2
Волинська	0,7	0,5	2,8	2,9
Дніпропетровська	8,7	1,6	28,8	6,2
Донецька	14,1	2,1	35,7	6,1
Житомирська	1,5	1,0	4,2	3,5
Закарпатська	2,9	2,3	3,5	3,9
Запорізька	4,5	1,7	15,2	6,7
Івано-Франківська	0,5	0,4	2,6	2,3
Київська	3,9	1,9	8,8	5,0
Кіровоградська	1,1	0,9	4,9	5,1
Луганська	5,9	1,9	19,5	7,2
Львівська	1,5	0,4	6,2	2,3
Миколаївська	1,1	0,8	3,7	3,2
Одеська	3,1	1,1	7,6	3,1
Полтавська	2,6	1,2	9,1	5,0
Рівненська	1,1	0,8	3,1	3,1
Сумська	2,9	1,8	4,7	3,7
Тернопільська	1,7	1,5	1,8	2,1
Харківська	3,5	0,9	10,8	3,5
Херсонська	1,3	1,0	4,3	4,5
Хмельницька	1,6	1,1	4,4	3,8
Черкаська	2,3	1,4	4,4	3,4
Чернівецька	0,6	0,7	1,6	2,4
Чернігівська	1,1	0,7	2,4	2,3
м.Київ	4,6	0,7	9,8	1,8
м.Севастополь	0,3	0,6	0,7	2,7

Хоча рівень безробіття чоловіків, розрахований за методологією МОП, перевищує рівень безробіття жінок, жінкам складніше, ніж чоловікам, повторно влаштуватися на роботу. Середня тривалість безробіття серед жінок є вищою, ніж серед чоловіків, що призводить до підвищеного ризику «застійного» безробіття і втрати економічної активності. Певною мірою триваліший період пошуку роботи свідчить про пасивнішу поведінку жінок, проте можна твердити про існування певної дискримінації на ринку праці, оскільки при наймі на роботу перевага часто віддається чоловікам, а не жінкам, навіть із вищими освітньо-кваліфікаційними характеристиками; в Україні поширена практика гендерно-привілейованих оголошень про вакансії.

Менш сприятливе становище жінок на ринку праці України зумовлене не лише дією ринкового конкурентного механізму та наявністю прямих бар'єрів для зайнятості (вужчий професійний вибір, відсутність необхідних для них робочих місць або необхідної кваліфікації), а й істотно пов'язане з репродуктивною діяльністю. Внаслідок цього жіноча робоча сила цінується менше, і жінки наражаються на непрямі перешкоди, породжені гендерними стереотипами.

У структурі основних джерел засобів існування як жінок, так і чоловіків домінували зайнятість на підприємствах, в організаціях, установах, селянських (фермерських) господарствах, пенсії, утримання інших осіб. Частка цих джерел у складі основних у жінок становила 88,1%, у чоловіків – 83,4%. Питома вага зайнятості на підприємствах, в організаціях, установах, селянських (фермерських) господарствах серед основних джерел засобів існування чоловіків була більша в 1,18 рази, ніж відповідний показник структури основних засобів існування жінок; пенсії – навпаки, була істотно більша (в 1,56 рази) у жінок, ніж у чоловіків. Частка утриманців інших осіб у складі жінок (30,6%) і чоловіків (31,9%) мало відрізнялися. Частка таких джерел засобів існування як зайнятість на власному підприємстві, на індивідуальній основі, у окремих громадян були меншими (відповідно 2,33 рази, в 1,57 і 1,38 рази) у жінок, порівняно з чоловіками. Нерівні стартові можливості жінок порівняно з чоловіками в організації підприємницької діяльності виражаються в більш низькому рівні доходів і заощаджень, необхідних для первісних інвестицій, в більшій зайнятості домашнім і особистим підсобним господарством і вихованням дітей, у відсутності досвіду професійного менеджменту і необхідних партнерських відносин, що сприяють організації і провадженню підприємництва.

Серед жінок і чоловіків працездатного віку частки зайнятих на підприємствах в організаціях, установах, селянських (фермерських) господарствах були близькими (відповідно 47,1% і 48,1%). Більшими в аналізованій структурі чоловіків працездатного віку порівняно з аналогічними показниками структури жінок були частки таких основних джерел засобів існування як пенсія та зайнятість в особистому підсобному господарстві. Серед жінок працездатного віку значно більшою була питома вага тих, у кого основним джерелом засобів існування виступали допомога, в т.ч. допомога по безробіттю, та утримання іншими особами.

За відносно рівних стартових позицій жінок і чоловіків, що виходять на ринок праці, має місце професійна і статусна сегрегація, більш низька оплата праці, обмеження мобільності. Динаміка гендерної диференціації у заробітній платі простежується в усіх роках. Так, середньомісячна заробітна плата жінок в Україні в 2002 р. становила лише 69,3% від середньомісячної заробітної плати чоловіків, а в 2003 р. та 2004 р. вона стала ще нижче за чоловічу та складала лише 68,6% і дорівнювала 378,84 грн. та 484,71 грн. відповідно. Вона була меншою за всіма основними видами економічної діяльності, особливо істотна відмінність у фінансовій діяльності (64,1% в 2004 р.), де працює 71,4% жінок; у сфері зв'язку (63,8%) – серед працюючих 63,9%; громадське харчування (64,8%) – серед працюючих 81,2% жінок. Слід також зазначити, що в жодній з галузей заробітки жінок не перевищують заробітків чоловіків.

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників (без урахування найманих працівників статистично малих підприємств і у фізичних осіб-підприємців) у січні – серпні 2009 р. становила 1849 грн.

До видів економічної діяльності з найвищим рівнем оплати праці належали авіаційний транспорт і фінансова діяльність, а у промисловості – добування паливно-енергетичних корисних копалин та виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення, де заробітна плата працівників перевищила середній показник по економіці в 1,6–2,6 рази та де зайняті в основному чоловіки.

Найнижчий рівень заробітної плати спостерігався у рибальстві та рибництві, сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних з ними послугах, а також на підприємствах з виробництва текстилю, одягу, хутра та виробів з хутра, шкіри та виробів зі шкіри і не перевищував 64% від середнього по економіці.

Основною причиною існування гендерного розриву в рівні оплати праці працівників з однаковими професійними характеристиками є «вертикальна» форма професійної сегрегації, за якої жінки концентруються на посадах нижчого рівня в усіх без винятку секторах економіки і внаслідок цього мають нижчі рівні заробітної плати. Жіноча зайнятість здебільшого формується за рахунок тих посад, що потребують нижчої кваліфікації.

Загальна кількість працюючих за статевою ознакою розподілялась майже порівну. Проте за сферами прикладання праці існують суттєві відмінності. Жіноча праця більш поширена у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги, освіти, де питома вага жінок у минулому році становила 82,3% та 76,7% відповідно, у сфері діяльності готелів та ресторанів (71,2%), фінансових установах (68,5%), державному управлінні (66,9%). Традиційно чоловічими сферами прикладання праці залишаються лісове (81,4%), рибне господарство (81,5%), будівництво (80,4%), водний транспорт (73,8%), добувна промисловість (74,1%). У більшості видів економічної діяльності це зумовлено умовами праці, зокрема заборонаю використання праці жінок на особливо важких та шкідливих роботах. Також чоловіки зайняті переважно на посадах керівників, а праця жінок більше застосовується на посадах службовців та технічного персоналу. Тому середня заробітна плата чоловіків у середньому по економіці країни на 24,8% перевищує відповідний показник у жінок. І така ситуація склалася в переважній більшості видів економічної діяльності. Проте існує певна варіація гендерної нерівності в оплаті праці в залежності від сфери діяльності. Найменша різниця у рівні оплати праці за статтю в авіаційному транспорті (на 1%), у лісовому господарстві, операціях з нерухомим майном (на 7,5%).

Разом з тим значно різниться середній розмір заробітної плати жінок і чоловіків у сфері діяльності пошти та зв'язку (57,4% у співвідношенні), фінансовій діяльності (68,8%), діяльності культури та спорту, відпочинку та розваг (67,8% відповідно).

Найбільші диспропорції в оплаті праці чоловіків і жінок спостерігаються у наступних областях: Донецькій (середньомісячна заробітна плата жінок – 1550 грн., чоловіків – 2516 грн.), Луганській (середньомісячна заробітна плата жінок – 1390 грн., чоловіків – 2174 грн.), Дніпропетровській (середньомісячна заробітна плата жінок – 1536 грн., чоловіків – 2237 грн.).

Таблиця 6. Кількість та заробітна плата жінок за регіонами у 2008 році

	Середньооблікова кількість жінок		Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн.		Співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків, %
	тис. осіб	у % до середньо-облікової кількості працівників	жінок	чоловіків	
Україна	6 053,7	53,2	1 565	2 080	75,2
Автономна Республіка Крим	227,5	55,9	1 491	1 759	84,7
Вінницька	189,3	53,6	1 277	1 551	82,4
Волинська	120,4	54,4	1 261	1 522	82,9
Дніпропетровська	520,7	51,5	1 536	2 237	68,7
Донецька	663,5	51,9	1 550	2 516	61,6
Житомирська	153,2	55,4	1 298	1 536	84,5
Закарпатська	123,2	58,3	1 333	1 622	82,2
Запорізька	267,4	52,9	1 528	2 131	71,7
Івано-Франківська	131,8	53,3	1 372	1 739	78,9
Київська	203,3	52,0	1 606	2 118	75,8
Кіровоградська	120,2	53,8	1 293	1 586	81,5
Луганська	302,1	51,7	1 390	2 174	64,0
Львівська	305,7	51,9	1 380	1 775	77,8
Миколаївська	143,7	53,7	1 410	1 865	75,6
Одеська	294,0	53,9	1 455	1 842	79,0
Полтавська	209,3	51,6	1 412	1 925	73,4
Рівненська	126,2	54,3	1 346	1 733	77,7
Сумська	152,8	52,9	1 300	1 665	78,1
Тернопільська	109,4	55,6	1 219	1 430	85,3
Харківська	378,5	53,7	1 471	1 920	76,6
Херсонська	121,0	54,5	1 289	1 478	87,2
Хмельницька	145,0	54,2	1 278	1 607	79,6
Черкаська	161,0	53,5	1 333	1 604	83,1
Чернівецька	81,0	53,9	1 317	1 502	87,7
Чернігівська	141,6	55,3	1 256	1 511	83,1
м.Київ	613,7	52,3	2 828	3 344	84,6
м.Севастополь	48,2	61,7	1 546	2 017	76,6

ВИСНОВКИ

Досягнення фактичної, а не лише інституціональної рівності жінок і чоловіків в усіх сферах політичного, економічного і соціального життя стає одним із важливих напрямів у розбудові засад демократичної правової держави.

Загалом проблеми гендерної рівності, особливо в Україні, ще недостатньо дослідженні і не охоплюють всього спектра умов і взаємозалежностей, що формують цей процес. Зокрема, досить гостро стоїть питання гендерної нерівності в окремих регіонах, сільській та міській місцевості, де відбувається занепад соціальної сфери, збільшується злиденність населення. З мапи України щорічно зникають цілі населені пункти, підсилюючи гостроту демографічних зокрема, гендерних проблем.

В Україні з часів її становлення як незалежної держави досягнуто певного прогресу на шляху до гендерної рівності. Досягнення гендерної рівності розглядається як національне завдання. Уряд, профспілки, роботодавці, жіночі організації приділяють значну увагу переборенню стереотипів щодо ролі жінок та їх інституціональної дискримінації. Для жінок істотно розширюються можливості отримання освіти і професійної підготовки, що дає можливість претендувати на посади у вищій керівній ланці. Однак загалом в Україні, як і в інших пострадянських країнах, в ході реформ становище жінок не входило до пріоритетів політики.

Формування гендерної соціально-економічної культури у суспільстві, поширення гендерних знань, реалізація ідей гендерної рівності сприяє ефективному використанню людського потенціалу як чоловіків так і жінок, а отже, розширенню можливостей людського розвитку.

Гендерні проблеми на ринку праці України визначаються дисбалансом щодо можливостей доступу жінок і чоловіків до гідної праці, оскільки часто жінки з високим освітньо-професійним рівнем змушені реалізовувати свою трудову активність на менш престижних посадах, що потребують нижчої кваліфікації, менше оплачуються та дають обмежені можливості кар'єрного просування.

Здоров'я, особливості захворювань та травматизму

Злоякісні новоутворення та туберкульоз

Виходячи з того, що інформація, отримана за регіонами, була фрагментарною, аналіз проводився, в першу чергу за показниками, щодо яких була досить повна картина за різними регіонами України.

Аналіз відсоткового співвідношення жінок, хворих на злоякісні новоутворення, показав, всі регіони можна розділити на три групи – з переважанням жінок у структурі захворювань злоякісними новоутвореннями, з переважанням чоловіків, та відносно рівним розділенням. Регіони, в яких відсоток жінок, хворих на злоякісні новоутворення, є більшим, наступні – автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Житомирська, Луганська, Одеська, Сумська, Харківська області. Відносно менше жінок, хворих на злоякісні новоутворення, в Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій,

Захворюваність за регіонами (злоякісні новоутворення та активний туберкульоз) - % жінок по відношенню до загальної чисельності хворих

	Злоякісні новоутворення	Активний туберкульоз
Україна	51,62	29,40
Автономна Республіка Крим	54,79	31,95
Вінницька	48,26	27,66
Волинська	49,43	24,26
Дніпропетровська	52,58	35,25
Донецька	54,23	28,99
Житомирська	51,24	27,44
Закарпатська	47,35	28,55
Запорізька	52,62	29,67
Івано-Франківська	48,78	29,92
Київська	51,76	28,85
Кіровоградська	50,03	29,44
Луганська	51,26	26,42
Львівська	46,63	27,13
Миколаївська	50,05	32,89
Одеська	53,11	32,97
Полтавська	50,86	29,76
Рівненська	50,91	22,18
Сумська	52,76	22,98
Тернопільська	47,05	23,32
Харківська	53,74	29,52
Херсонська	49,69	31,63
Хмельницька	49,79	26,65
Черкаська	49,79	27,21
Чернівецька	47,68	29,75
Чернігівська	49,48	31,64

Таким чином, дещо рідше злоякісні новоутворення спостерігаються у жінок, що проживають на заході країни. З іншого боку, не можна віднести відносно підвищений рівень захворювань до окремої території. В більшій мірі він спостерігається у жінок, що живуть у промислово розвинених регіонах. Для центру України характерний відносно однаковий рівень захворюваності злоякісними новоутвореннями як жінок, так і чоловіків.

Не викликає сумніву, що вказані проблеми потребують подальшого вивчення. Втім, слід зазначити, що ріст новоутворень, можливо зумовлений рольовим перевантаженням жінок, що живуть у великих промислових центрах. У великих містах жінки більш соціально активні, орієнтовані на професійні та кар'єрні досягнення. З іншого боку, розподіл сімейних обов'язків залишається, переважним чином, традиційним. Соціально активні жінки, надмірно працюючи та перевантажуючись, стають вразливими до певних захворювань,

зокрема, до новоутворень. Крім того, соціально активні жінки дуже часто починають використовувати моделі маскуліної поведінки (куріння, надмірне вживання алкоголю, сексуальна активність). Наслідками подібної поведінки також може стати поширення новоутворень серед даної категорії жінок.

Активний туберкульоз частіше зустрічається у чоловіків всіх регіонів. Втім, в деяких регіонах різниця між чоловіками та жінками, хворими на туберкульоз, є дещо меншою. Зокрема, 30 и більше відсотків жінок, у яких встановлений діагноз активного туберкульозу, зустрічається у наступних регіонах - Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Миколаївська, Одеська, Херсонська області. Слід зазначити, що за виключенням Дніпропетровської області, всі інші знаходяться на півдні країни, розташовані поряд чорноморським узбережжям. З іншого боку, менше 25% хворих на активний туберкульоз зустрічається у наступних регіонах – Волинська, Рівненська та Сумська області.

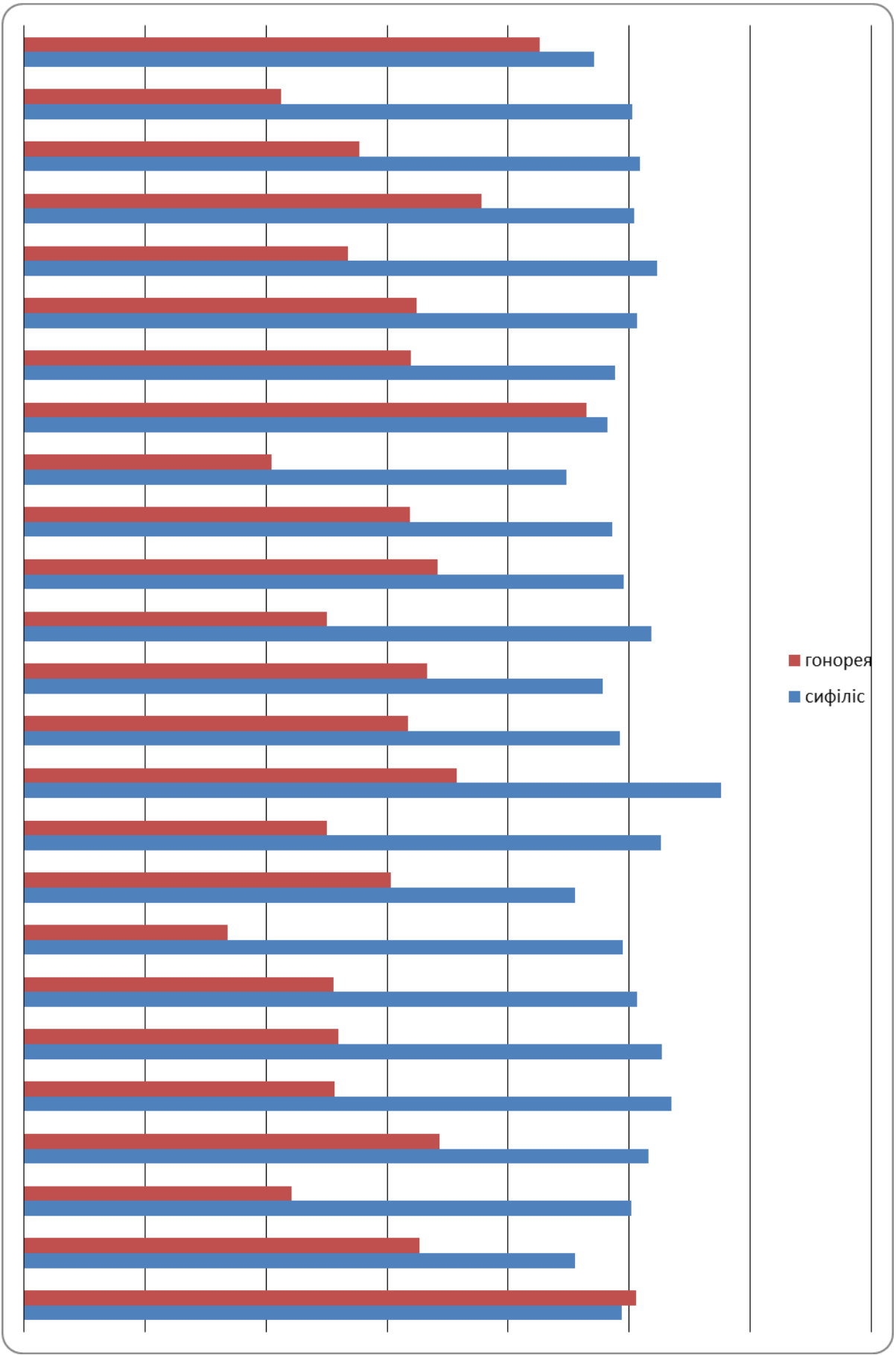
Венеричні захворювання

Захворюваність за регіонами (сифіліс та гонорея) - % жінок по відношенню до загальної чисельності хворих

	сифіліс	гонорея
Україна	50,23	32,77
Автономна Республіка Крим	49,40	50,59
Вінницька	45,55	32,69
Волинська	50,20	22,09
Дніпропетровська	51,57	34,33
Донецька	53,52	25,67
Житомирська	52,68	25,97
Закарпатська	50,63	25,57
Запорізька	49,48	16,79
Івано-Франківська	45,51	30,29
Київська	52,66	25,00
Кіровоградська	57,58	35,71
Луганська	49,25	31,74
Львівська	47,85	33,33
Миколаївська	51,83	25,00
Одеська	49,59	34,19
Полтавська	48,59	31,91
Рівненська	44,82	20,42
Сумська	48,23	46,48
Тернопільська	48,84	31,98
Харківська	50,68	32,42
Херсонська	52,35	26,72
Хмельницька	50,44	37,77
Черкаська	50,88	27,72
Чернівецька	50,23	21,26
Чернігівська	47,14	42,64

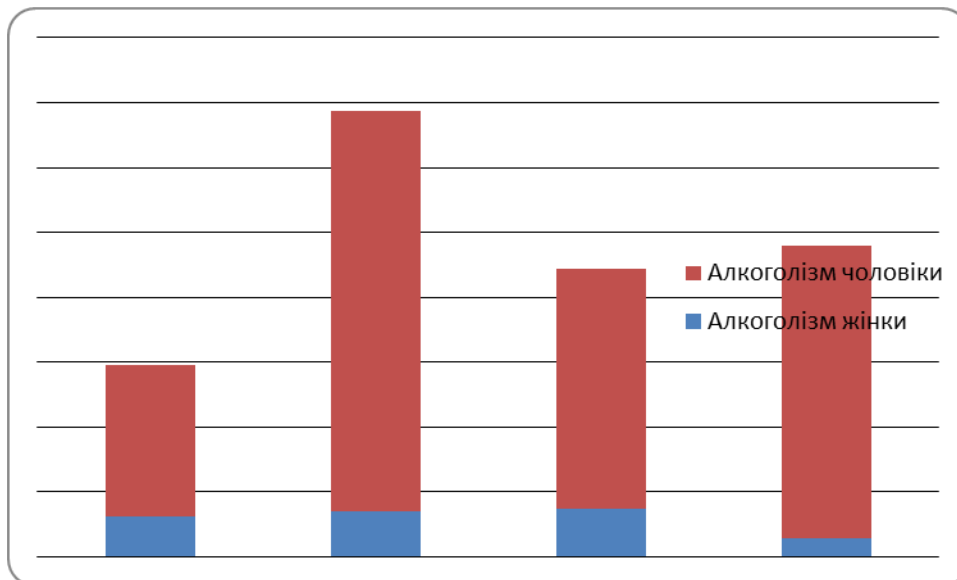
Венеричні захворювання – регіональні відмінності

Сифіліс частіше зустрічається у жінок Донецької, Житомирської, Київської, Кіровоградської та Херсонської областей. Гонорея частіше діагностується у жінок, що проживають у Автономній Республіці Крим, Сумській та Чернігівській областях. Рідше сифіліс зустрічається у жінок Вінницької, Івано-Франківської, Рівненської та Чернігівської областей. У Волинській, Запорізькій, Черкаській та Чернівецькій областях у жінок рідше зустрічається гонорея.

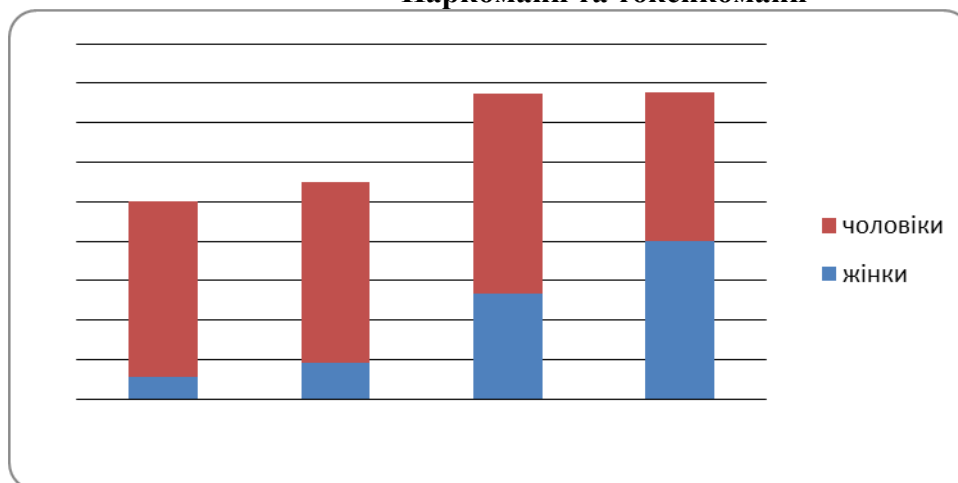
Зазначимо, що виділити регіональні особливості у розповсюдженні венеричних хвороб досить важко. Виявлена ситуація, можливо, відображає рівень лікувально-профілактичної допомоги населенню у регіонах

Хвороби з високим рівнем соціальної небезпеки (співставлення деяких регіонів) Алкоголізм та алкогольні психози

На малюнку та у наведених нижче таблицях представлені області з різних регіонів. Можна зазначити, по-перше, що алкоголізм та алкогольні психози переважають у чоловіків. Найчастіше алкоголізм у чоловіків зустрічається у Житомирській області, підвищеним він є також у чоловіків Волинської області. З іншого боку, саме серед жінок Волинської області кількість хворих на алкоголізм є найнижчою. Відносно підвищеним рівень алкоголізму у жінок Житомирської та Миколаївської області.

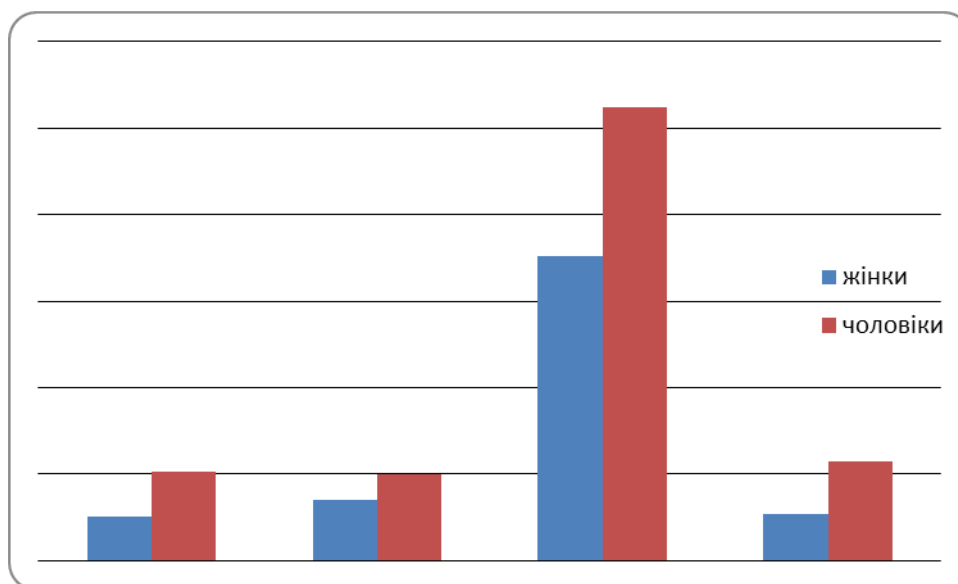
Наркоманії та токсикоманії

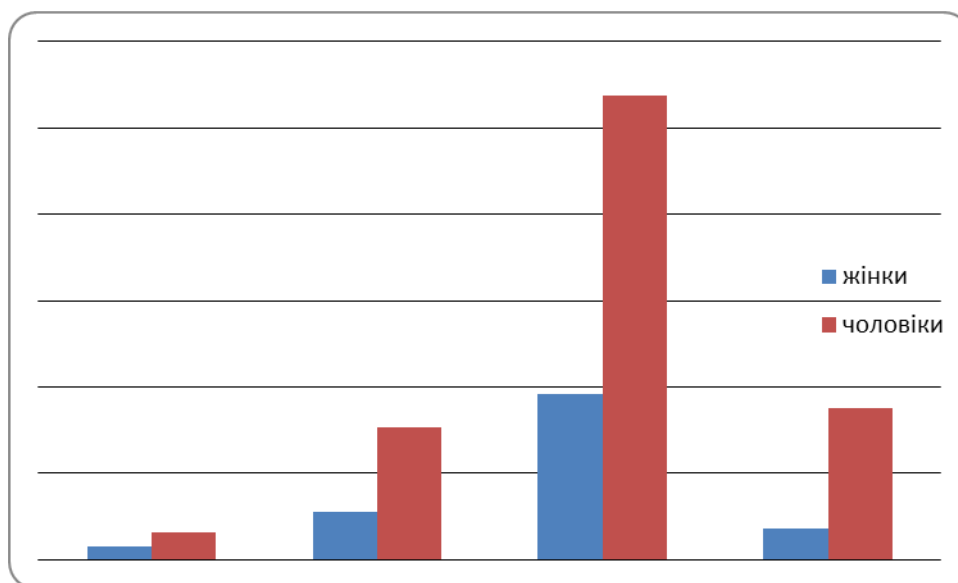
Найвищий рівень розповсюдження наркоманій та токсикоманій має місце у Миколаївській та Волинській областях. В цих же областях, особливо у волинській, досить велика частка жінок серед користувачів наркотиків.

Таким чином, для жінок, що проживають у центральних та південних областях більш характерним є зловживання алкоголем, а для жінок південних та західних областей – наркотичними речовинами. В цілому, у даному випадку, більш проблемними є південні регіони України.

ВІЧ-інфіковані

Хворі на СНІД

Щодо ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, не можна казати про значні гендерні відмінності. Скоріше, тут мають місце регіональні відмінності. Зокрема, за нашими даними, найбільше хворих у Миколаївській області.

Кількість хворих по Сумській області з уперше встановленим діагнозом (на 100 тис. жителів)

	жінки	чоловіки
Сифіліс	22,0	34,3
Активний туберкульоз	23,1	94,0
Алкоголізм та алкогольні психози	31,3	116,5
Наркоманії і токсикоманії	2,8	22,3
ВІЛ-інфіковані	10,2	20,5
Хворі на СНІД	0,8	1,6

Кількість хворих по Житомирській області з уперше встановленим діагнозом (на 100 тис. жителів)

	жінки	чоловіки
Сифіліс	49,4	52,4
Активний туберкульоз	46,6	154,9
Алкоголізм та алкогольні психози	34,9	308,5
Наркоманії і токсикоманії	4,5	22,9
ВІЛ-інфіковані	14,1	20,0
Хворі на СНІД	2,8	7,7

Кількість хворих по Миколаївській області з уперше встановленим діагнозом. 2006 рік (на 100 тис. жителів)

	жінки	чоловіки
Сифіліс	39,2	46,3
Активний туберкульоз	61,5	158,9
Алкоголізм та алкогольні психози	36,9	185,0
Наркоманії і токсикоманії	13,4	25,3
ВІЛ-інфіковані	70,4	104,9
Хворі на СНІД	9,6	26,9

Кількість хворих по Волинській області з уперше встановленим діагнозом. 2006 рік (на 100 тис. жителів)

	жінки	чоловіки
Сифіліс	32,7	37,0
Активний туберкульоз	36,4	112,6
Алкоголізм та алкогольні психози	13,8	226,1
Наркоманії і токсикоманії	20,0	18,9
ВІЛ-інфіковані	10,7	23,0
Хворі на СНІД	1,8	8,8

Травматизм у виробничий та невиробничій сферах

Аналіз результатів за регіонами України щодо травматизму жінок у виробничій та невиробничій сферах показав наступне. По-перше, рівень травматизму чоловіків є вищим у різних сферах. Серед жінок найвищий рівень травматизму - більше 25%, зустрічається у Автономній Республіці Крим, у Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях. В цілому, тут представлені Центральні та Східні області України, переважним чином невеликі міста. Низький рівень травматизму жінок (менше 20%) – у Волинській, Донецькій, Закарпатській, івано-Франківській, Луганській та Чернівецькій областях. Рівень травматизму, таким чином, по-перше, пов'язаний з наявністю виробництва як такого. Наприклад, у західних областях рівень травматизму є нижчим саме внаслідок цих причин. Іншими словами, нерозвиненість промислової сфери приводить до того, що наявна кількість чоловіків забезпечує організацію виробництва, тобто жінок працює менше у вказаній сфері. З іншого боку, у суто промислових регіонах, зокрема Донецькій та Луганській областях, сформована достатньо висока виробнича культура, що забезпечує відносно небезпечний рівень виробництва.

Високий рівень травматизму серед жінок спостерігається у регіонах з відносно високою часткою сільського населення та міграційних потоків.

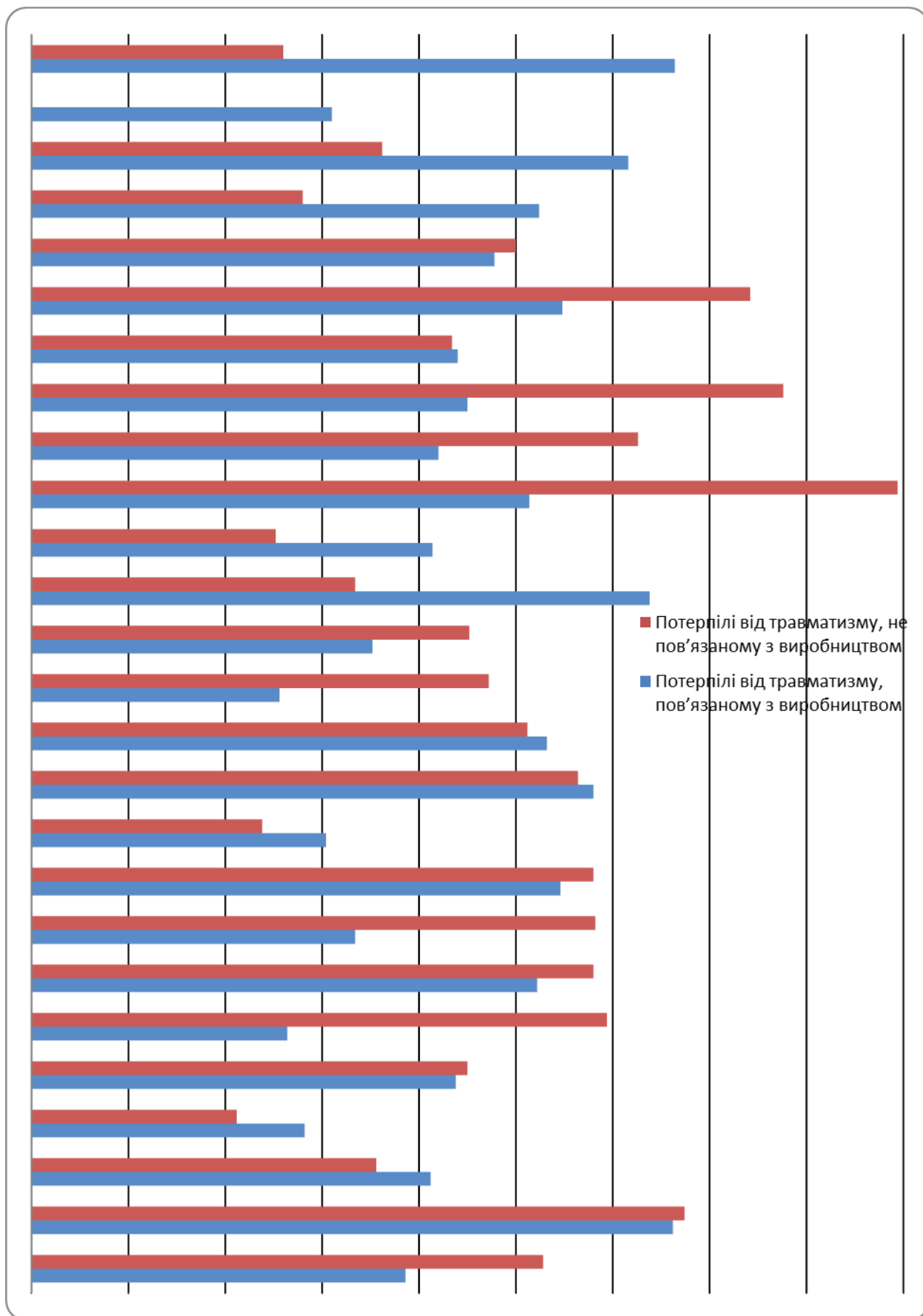
Викликають цікавість результати щодо травм, отриманих жінками у невиробничій сфері. Більше 30% травматизму серед жінок у Автономній Республіці Крим, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській областях. Звертає увагу на себе велика частка північно-східного регіону у наведених показниках. Знижений рівень травматизму - менше 20% (відносно чоловіків) у жінок, що проживають у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Миколаївській, Одеській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях. Знижений рівень травматизму має місце у західних та південних регіонах. Виходячи з того, що цей вид травматизму більше відноситься до побутової сфери, можна зазначити, що, можливо, регіони України відрізняються різними стратегіями між особистих відносин.

Жінки, потерпілі від травматизму (% до частки чоловіків)

	Потерпілі від травматизму, пов'язаного з виробництвом	Потерпілі від травматизму, не пов'язаного з виробництвом
Україна	19,3	26,4
АРКрим	33,1	33,7
Вінницька	20,6	17,8
Волинська	14,1	10,6
Дніпропетровська	21,9	22,5
Донецька	13,2	29,7
Житомирська	26,1	29,0
Закарпатська	16,7	29,1
Запорізька	27,3	29,0
Івано-Франківська	15,2	11,9
Київська	29,0	28,2
Кіровоградська	26,6	25,6
Луганська	12,8	23,6
Львівська	17,6	22,6
Миколаївська	31,9	16,7
Одеська	20,7	12,6
Полтавська	25,7	44,7
Рівненська	21,0	31,3
Сумська	22,5	38,8
Тернопільська	22,0	21,7
Харківська	27,4	37,1
Херсонська	23,9	25,0
Хмельницька	26,2	14,0
Черкаська	30,8	18,1
Чернівецька	15,5	17,4
Чернігівська	33,2	13,0

Співставлення регіонів показує, що також можна виділити регіони, з відносним переважанням у жінок виробничого травматизму, побутового травматизму та приблизно однаковими показниками. Зокрема, переважання виробничого травматизму має місце у Чернігівській, Чернівецькій, Черкаській, Одеській та Миколаївській областях. Переважання невиробничого травматизму спостерігається у Харківській Сумській, Рівненській, Полтавській, Луганській та Донецькій областях. Таким чином, у певних областях має місце низька виробнича культура, що приводить до підвищеного травматизму жінок. З іншого боку, північно-східні регіони відрізняються досить агресивними між особистими та родинними відносинами, що проявляється у високому рівні травматизму.

Травматизм – співставлення регіонів

Висновки.

1. В цілому аналіз статистичних даних та інформації, яку надають гендерні портрети областей, можна зробити висновок про суттєве погіршення стану здоров'я населення, при цьому можна говорити як про спільні проблеми для всієї держави, так і про особливе загострення ситуації в окремих регіонах.

2. Погіршується репродуктивне здоров'я жінок і чоловіків, зросла кількість захворювань серцево-судинної системи та злоякісних новоутворень. Викликає занепокоєння, що чисельність жінок, які перебувають на обліку в медичних закладах з діагнозом розладу психіки внаслідок вживання наркотичних речовин, збільшилася в 1,7 рази (порівняно з 1990 роком).

3. Аналіз особливостей захворюваності та травматизму показує існування чітких гендерних відмінностей у структурі захворювань за різними регіонами. Це потрібно враховувати при формуванні лікувально-профілактичних заходів в Україні.

4. Однією з основних причин захворювань у жінок виступає рольове перевантаження, що проявляється не просто у втомі, але може виявлятися у підвищеному рівні злоякісних новоутворень.

5. Соціально активні жінки продукують маскулітні форми поведінки, що негативно впливає на їх рівень здоров'я.

6. Жінки, що проживають у центральних та південних областях більше схильні до вживання алкоголю, що потрібно враховувати при проведенні профілактичних заходів.

7. Жінки центральних регіонів частіше стикаються з випадками виробничого травматизму. В цих регіонах необхідно проводити додаткові навчальні заходи, орієнтовані на жінок.

8. В північно-східних областях значний рівень побутового травматизму, що є непрямим показником насилля та жорстокості у сім'ях.

Антисуспільні прояви, злочинність в різних регіонах України.

Перехідний, кризовий період, який переживає сьогодні українське суспільство, спричинює зниження життєвого рівня населення, збільшення розриву між потребами та можливостями і, як наслідок – зростання злочинності та насильства, об'єктами яких стають найслабкіші, найменш захищені. Варто зазначити, що держави і окремих областей, як показує аналіз гендерних портретів, не існує єдиної і достатньо інформативної, а також доступної широкій громадськості системи обліку злочинності та фактів насильства з врахуванням його об'єктів та суб'єктів. А на основі існуючих статистичних даних не можна, наприклад, детально проаналізувати причини та сфери прояву насильства, а також охарактеризувати стан сімей, в яких виникають акти насильства.

Приведений нижче підрахунки і висновки зроблені на основі аналізу гендерних портретів Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Луганської Миколаївської, Сумської, Херсонської, Хмельницької та Чернівецької областей.

Виходячи з наявної інформації та результатів попередніх досліджень всіх учасників можна розділити антисуспільних проявів на такі групи:

- особи, які **підозрювались** у скоєнні злочинів;
- особи, **засуджені** за скоєння злочинів;
- особи, **потерпілі** внаслідок злочинних дій.

На основі обробки інформації складена порівняльна таблиця показників злочинності в різних регіонах України. Зрозуміло, що наведені в ній показники відображають лише певні тенденції, оскільки були відібрані показники найбільшої кількості осіб різних категорій в різних областях. При цьому слід враховувати і те, що інформація по окремих областях стосується різних років (від 2000 по 2008 р. (Див. Табл. 1).

Для зручності аналізу та узагальнення ми згрупували області в умовні регіони.

Південь. По Миколаївській області спостерігається переважання чоловіків серед підозрюваних у всіх видах злочинів (з великим відривом)

1. Зазначимо дуже великий відсоток підозрюваних чоловіків (8277; 88,9%), і значно менше - жінок (1029; 11,1%). Зокрема, найбільше підозрюваних чоловіків у крадіжках (3938; 93,2%) та злочинах у сфері обігу наркотичних речовин (1569; 83,3%). Чоловіки переважають серед тих, хто вчинив хуліганство (336; 94,9%), грабежі (586; 96,9%), згвалтування (100%), умисне вбивство (203; 89,8%). По всіх видах виді злочинів підозрюваних жінок менше 35%, лише в хабарництві (33,9%).

Якщо проаналізувати зайнятість виявлених осіб, то найбільший відсоток як серед жінок (74,1%), так і чоловіків (82,6%) це працездатні, які не працюють і не навчаються.

За рівнем освіти маємо найбільший відсоток як серед жінок (57,5%), так і чоловіків (59,6%) з повною загальною середньою освітою. З повною вищою освітою більше жінок (11,8%), а чоловіків (5,4%). З початковою освітою та без освіти більше чоловіків (21,2%), а жінок (16,9%). За віком найбільше підозрюваних серед жінок 29 -39 років (33,0%), серед чоловіків 18 – 24 років (29,7%) та 29 -39 років (28,5%).

2. У всіх видах злочинів серед засуджених з великим відривом переважають чоловіки (6554; 88,2%), а жінки (880; 11,8%). Найбільша кількість чоловіків (3066; 92,7%) засуджених за крадіжки. Велика кількість чоловіків (137; 91,3%) засуджених за умисні тілесні ушкодження. У всіх видах злочинів засуджених жінок менше 29%, більше лише в хабарництві (33,3%) та шахрайстві (29,1%).

3. Серед потерпілих теж значно більша кількість чоловіків (7065), а жінок (2882).

б) Найбільша кількість потерпілих чоловіків від тяжких злочинів (4501), а жінок (1858) та крадіжок (3981), а жінок (1837). Серед осіб, які займались бродяжництвом переважна кількість чоловіків (691), а жінок (93). За віком всі від 31 до 60 років.

Центр.

На прикладі інформації по Вінницькій області можна зробити такі узагальнення:

1. У всіх видах злочинів серед підозрюваних з великим відривом переважають чоловіки (7993), а жінки (1593). Особливо велика кількість чоловіків у розбоях (95,3%) ; у вимаганнях (94,4%); у грабежах (91,2%). У будь – якому виді злочинів підозрюваних жінок менше 35%, лише у шахрайстві (35,61%) та у злочинах, пов'язаних з наркотиками (31,9%).

2. Серед засуджених відсоток чоловіків у всіх видах злочинів становить від 71,3% до 100%. Найбільша кількість засуджених чоловіків за крадіжки (1048; 90,1%), за грабежі (343; 94,2%), за розбій (78; 94,0%). Серед засуджених жінок відсоток у всіх видах злочинів менше 28%, відносно високий відсоток засуджених за шахрайство 21,5%, та за злочини, пов'язані з наркотиками (28,7%), а в 2005 році досить високий показник (580; 43,4%). За даними про кількість осіб, які допускали не медичне вживання наркотиків теж переважна кількість чоловіків (2327; 96,6%).

3. Дані про потерпілих відсутні.

Північ

Стосовно ситуації у Житомирській області, слід зазначити, що дані підозрюваних та про потерпілих відсутні. Тому аналізуються лише та частина інформації, яка стосується засуджених.

1. Серед осіб, які скоїли злочини переважна кількість чоловіків (6015; 84,3%), а жінок (1123; 15,7%). Найбільший відсоток чоловіків було засуджено за вимагання (100%), за грабежі (94,7%), за умисні вбивства (93,2%). По всіх видах злочинів серед засуджених відсоток чоловіків більше 60%. Серед засуджених жінок відсоток у всіх видах злочинів менше 25%, відносно високий відсоток засуджених за шахрайство (39,7%). Якщо проаналізувати зайнятість осіб, які скоїли злочин, то найбільший відсоток серед чоловіків це учні та студенти вищих навчальних закладів (96,5%), власники, співвласники підприємств (92,5%) та працездатні, які не працюють і не навчаються (89,1%), а серед жінок робітниці сільського господарства. За віковими показниками, слід відмітити, що чоловіки скоїли злочини у віці 16 – 17 років (96,6%), 18 -24 років (94,1%), 25 -28 років (90,5%), а жінки у віці 60 років і старші (62,0%) та 50 -59 років (42,4%).

У Сумській області серед осіб, які стоять на обліку за прояви насильства більше чоловіків (935), ніж жінок (513). Маємо дані про потерпілих від насилля, де серед загальної кількості більше жінок (739), а чоловіків дещо менше (695). Дані про злочинність відсутні.

Захід

У Волинській області спостерігається схожі залежності і тенденції.

1. Серед підозрюваних відсоток чоловіків у всіх видах злочинів становить від 57% до 100%. б) Підозрювані жінки виділяються у злочинах, пов'язаних з наркотиками (47,3%), та в хабарництві (42,9%).

2. Серед засуджених відсоток чоловіків у всіх видах злочинів становить від 54% до 100%. Серед засуджених жінок відносно високий відсоток засуджених за хабарництво (58,3%) та злочини, пов'язані з наркотиками (49,0%).

3. Серед потерпілих теж значно більша кількість чоловіків за всіма видами злочинів від 53,2% до 68,9%. Найбільша кількість потерпілих жінок від злочинів проти власності (46,8%), від злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості (44,2%). Серед осіб, які допускають не медичне вживання наркотиків переважна кількість чоловіків (84,6%), а жінок (20,2%). Серед осіб, які займались бродяжництвом (жебрацтвом) переважна кількість чоловіків (93,6%).

У Закарпатській області дані про підозрюваних відсутні.

1. Серед засуджених переважають чоловіки у всіх видах злочинів (3673; 90,3%), а жінки складають меншість (574; 9,7%)

2. Серед потерпілих теж значно більша кількість чоловіків за всіма видами злочинів (2872), а жінки (1379). Найбільша кількість чоловіків потерпілих від крадіжок (1251) та від злочинів у сфері наркотичних засобів (846; 90,1%).

Таким чином, проведений вибірковий аналіз злочинності на основі інформації, що включена до гендерних портретів областей дозволяє зробити наступні висновки:

1. У всіх регіонах серед всіх проаналізованих категорій по всіх видах злочинів переважають чоловіки. Відсоток чоловіків у всіх видах злочинів за всі представлені роки коливається від 54% до 100%.

2. Серед засуджених жінок спостерігається відносно високий відсоток засуджених за хабарництво, шахрайство та злочини, пов'язані з наркотиками. Але ці показники не перевищують 50%.

3. Аналіз соціальних характеристик та зайнятості осіб, які скоїли злочини показує, що це найчастіше працездатні чоловіки, які з певних причин не працюють і не навчаються, а серед жінок **найчастіше** - робітниці сільського господарства.

4. За віковими показниками, слід відмітити, що чоловіки частіше скоюють злочини у віці 16 - 28 років, а жінки - у віці 50 -59 років.

5. Серед осіб, які допускали не медичне вживання наркотиків та займались бродяжництвом (жебрацтвом) переважають чоловіки.

Серед інших висновків, які витікають з аналізу гендерних портретів областей можна зазначити:

- Найповніше представлена картина злочинності та насилля в Миколаївській та Волинській областях, в інших областях для детального аналізу інформації недостатньо

- На рівні більшості областей не існує єдиної і достатньо інформативної, а також доступної широкій громадськості системи обліку фактів насильства з врахуванням його об'єктів та суб'єктів. На основі існуючих статистичних даних не можна детально проаналізувати причини та сфери прояву насильства, а також охарактеризувати стан сімей, в яких виникають акти насильства.

- Без наявності об'єктивної і системної інформації щодо реального стану справ у сфері злочинності та насильства існуюча система заходів протидії злочинним проявам не може бути ефективною.

Рекомендації:

1. Вдосконалити систему статистичних показників стосовно різних форм та проявів злочинності та насильства з врахуванням гендерної складової.

2. Розширити практику інформування громадськості щодо проявів насильства у сім'ї та способів протидії таким проявам з орієнтацією на окремі групи ризику.

3. Проводити спеціальні семінари для журналістів з залученням фахівців для забезпечення об'єктивного висвітлення проблем у ЗМІ з метою запобігання злочинності та насильства та подолання інформаційного вакууму і надання своєчасної допомоги жертвам.

Гендерні аспекти в освіті

Освіта – це специфічна галузь суспільного життя, одна із найважливіших передумов вирішення основних проблем суспільства і держави, необхідна умова відтворення трудової діяльності, формування кадрів працівників для народного господарства. На основі освіти відбувається формування і всебічний розвиток особистості. Разом із тим, рівень освіченості – це мірило цивілізації і культури будь-якого суспільства, важливий показник його розвитку.

Слід зауважити, що наукові розвідки, якими ми володіємо, мають переважно інформаційний та емпіричний характер і стосуються окремих аспектів гендерного аналізу. Переважна більшість матеріалу – це статистичні дані, які наводяться у відповідних збірниках, що публікуються обласними статуправліннями. Головним недоліком цих збірників є те, що інформація в них дається довільно, тобто відсутня однотипність форми і змісту викладення фактів. Ця обставина ускладнює і, навіть можна сказати, робить неможливим узагальнення та аналіз гендерної ситуації в галузі освіти в масштабах України. Наприклад в статистичних даних одних областей інформація розподіляється в цифровому (кількісному) і процентному співвідношенні між особами жіночої і чоловічої статі в навчальних закладах різного рівня. В інших областях дані представлені тільки цифровими викладками. І, нарешті, четверті представлені статтями, в яких аналізується ситуація, що склалася у структурі викладацького корпусу навчальних закладів різного рівня акредитації.

Незважаючи на відсутність достатньої інформації для того, щоб зробити детальний аналіз гендерних процесів в освіті, можна все-таки визначити хоча б головні тенденції, порівняти динаміку залежностей між розмірами представництва осіб жіночої та чоловічої статі в навчальних закладах, керівних структурах у сфері освіти та особливостями тієї демографічної ситуації, яка склалася в країні та окремих регіонах останнім часом. Збір даних здійснювався на основі районованої вибірки, з тим щоб до неї увійшли східні і західні, північні і південні області, а також центр України.

Перш за все, слід відмітити те, що в цілому в країні співвідношення між юнаками і дівчатами, які навчаються становить 54% і 46%. Дана ситуація мало відрізняється від тієї, яка має місце у статевій структурі суспільства серед осіб підліткового і молодого віку. Але при більш детальному аналізі, коли до уваги перш за все бралися співвідношення осіб жіночої і чоловічої статі у закладах різного рівня акредитації картина виявилася дещо іншою. Так, наприклад якщо кількість юнаків, що навчаються у професійно-технічних училищах більша у всіх регіонах, то в вищих навчальних закладах I і II та III і IV рівнів акредитації серед учнів і студентів переважають дівчата (див. табл.1). Взагалі чим вищий рівень акредитації навчального закладу, тим значнішою є перевага у кількісному співвідношенні на користь дівчат. Наприклад у Кіровоградській області співвідношення між чоловіками і жінками серед тих, хто навчається становить у денних загальноосвітніх навчальних закладах 49,5 та 50,5%, у професійно-технічних училищах – 42,4 і 57,6%, у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації – 52,6 і 47,4% та III і IV рівнів акредитації – 53 і 47%, в аспірантурі 62,2 і 36,8%. Взагалі інтенсивність здобуття вищої освіти з кожним роком зростає, і найсуттєвіше - у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації. Наприклад, у 2005 році цей показник збільшився серед жінок на 4,8%, серед чоловіків – на 4,5%, а у порівнянні з 2003 роком відповідно на 1% та 14,3%.

Серед студенток ВНЗ найбільшу питому вагу складають особи, майбутня спеціальність яких пов'язана з економікою, комерцією та підприємництвом. Суттєвою є частка осіб жіночої статі серед тих, хто навчається у медичних та педагогічних університетах. А от серед студентів-чоловіків домінують особи, які віддали перевагу інженерним спеціальностям.

Аналіз даних, приведених в гендерних портретах окремих областей дає підстави зробити висновок, що в країні створені однакові можливості для здобуття освіти будь-якого рівня як для осіб чоловічої, так і жіночої статі. Все залежить від бажання індивіда. Разом з цим необхідно підкреслити що в суспільній психології ще мають місце стереотипні уявлення

про нездатність жінки вирішувати складні технічні проблеми, що ніби оправдує поділ професій на «чоловічі» та «жіночі». Цікавим є те, що такі уявлення поділяє багато жінок, які під час опитувань виголошують судження на кшталт «від жінок важко очікувати ініціативності в інженерній справі, адже ми перевантажені сімейними справами», «праця інженера – не жіноча праця» і т.д. Натомість можна навести велику кількість прикладів, що спростовують подібні уявлення. Так, у конструкторському бюро, очолюваному О.К.Антоновим, довгий час успішно працювала Є.А.Шахатуні, яка керувала відділом розрахунків міцності літаків. Даний відділ виконував одну з найважливіших ділянок роботи, від якої залежить безпека тих, хто піднімається в повітря.

У методології гендерних досліджень розрізняють два види гендерної сегрегації зайнятості: горизонтальну, яка пов'язана із поділом чоловіків і жінок за професіями видами діяльності та вертикальну – за ступеням посадової ієрархії у межах визначеної професії. Якщо брати до уваги загальноосвітні заклади I і II рівнів акредитації то необхідно сказати, що переважну більшість вчителів тут складають жінки (близько 80%). Така диспропорція у шкільній освіті може бути пояснена тим, що вчителі належать до соціально вразливих верств населення. Заробітна платня, незважаючи на поступове її підвищення, залишається порівняно невеликою. Вона не відповідає тому об'єму моральних і фізичних сил, які витрачає вчитель, і значно поступається заробітній платні зайнятих у промисловій сфері. Учитель повинен навчати і виховувати. Крім того на ньому досить часто фіксуються проблеми, які виникають у сім'ях його учнів. З урахуванням вище зазначеного рівень оплати праці учителів вимагає певної корекції у напрямку збільшення. Хоча особливої різниці у заробітній платі між учителем-жінкою і учителем-чоловіком не простежується, але варто зауважити, що її рівень знижує престижність учительської професії загалом і не сприяє її популярності серед чоловіків.

Якщо брати вертикальну гендерну сегрегацію у загальноосвітніх закладах, то тут все навпаки. У навчальних закладах I і II рівнів акредитації жінок-директорів менше, при цьому малі вчительські колективи очолюють переважно жінки, із зростанням кількості учнів і вчительського колективу збільшується кількість керівників шкіл - чоловіків. Аналогічна ситуація простежується і у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації. Якщо серед викладацького складу існує певна гендерна рівність, а у деяких коледжах (медичних, педагогічних) жінки-викладачі переважають, то серед їх керівників панує повна чоловіча монополія.

Аналізуючи гендерні процеси в освіті не можна обійти стороною вищу школу. Функціонування інституту освіти у стабільному суспільстві помітно відрізняється від її функціонування у суспільстві з перехідною динамікою розвитку. Як і загальна, вища освіта відчуває на собі нестачу у фінансуванні, тому праця тут стала менш престижною і менш оплачуваною. В результаті, якщо наприкінці XIX століття жінка-викладач у вищій школі або дослідник у лабораторії була поодиноким постаттю, то на початку XXI століття ці професії схоже перетворюються на типові жіночі. Отже однією з головних проблем гендерних стосунків у вищій школі в наш час є горизонтальна сегрегація зайнятості. Особливо процес фемінізації вищої освіти набув швидкого розвитку з початком XXI століття. До невисокої заробітної платні тут додалися велике навчальне навантаження, складання і написання різноманітних програм, планів та звітів. Дані обставини не тільки «відлякують» чоловіків від викладацької професії, а й ведуть до дискваліфікації тих, хто працює у вузі адже у них не залишається часу для того, щоб займатися самостійно науковою роботою, а не її імітацією, як це робиться сьогодні.

Фемінізація найбільше зачепила гуманітарні та суспільні науки (філологію, педагогіку, психологію, політологію, соціологію культурологію). Пояснюється це з одного боку з тим, що починаючи з другої половини 90-х років XX століття у зв'язку із складною економічною ситуацією значна частина науковців – чоловіків перейшла із вищої школи у бізнес і політику. Жінки ж мають відносно невисокий рівень професійної та територіальної мобільності, тому задовольняються порівняно невисокою зарплатою. З іншого боку та

обставина, що зумовлює розмаїття дисциплін гуманітарного циклу, мізерну кількість годин на їх викладання, майже постійна зміна регламентів, а значить і робочих програм, планів і т.д. також є тим чинником, який веде до подальшого зменшення відсотку чоловіків серед викладацького складу ВНЗ, зокрема у галузі гуманітарних дисциплін. Як стверджують дослідники, жінці більш властива виконавська дисципліна, уважність, відповідальність, старанність, тощо. Тому їй простіше пристосовуватися до мінливості процесів.

Підбиваючи підсумки нашого аналізу слід зауважити, що проблема гендерної толерантності наукового і навчально-викладацького дискурсу вітчизняної середньої та вищої школи сьогодні набуває особливої актуальності. В цьому зв'язку перед освітою, як і взагалі перед суспільством, постає завдання виховання культури гендерної рівності. Цьому можуть сприяти різноманітні заходи, як з боку держави так і тих, хто керує освітою.

Перш за все держава має зробити все для того, щоб повернути чоловіків-вчителів у середню школу і призупинити відтік осіб чоловічої статі з лав викладацького складу вищих навчальних закладів. Співвідношення в кількісному складі між учителем-жінкою і учителем-чоловіком має набути раціональної зваженості. Не викликає сумніву, що в системі освіти жінка повинна займати одне з найпочесніших місць. Адже у навчальних закладах здобувають освіту не тільки особи чоловічої статі, і саме жінки-викладачі можуть сприяти привнесенню у професійну діяльність стереотипів справжньої жіночості. Ідеальна жінка співчутлива, турботлива, відповідальна, зрозуміла і уважна. Разом з тим великого значення набуває і вплив на вихованців з боку чоловіків-викладачів. Саме чоловіки можуть формувати у своїх учнів такі якості, як мужність, дух конкуренції, прагнення до кар'єрного зростання (в хорошому розумінні даного поняття).

З боку органів, які здійснюють керівництво освітою, в якості заходів, спрямованих на вирівнювання гендерної ситуації у викладацькому складі, зокрема вищих навчальних закладів, можуть бути кроки направлені на зменшення навчального навантаження, і кількості студентів у розрахунку на одного викладача, а також скорочення «валу» робочих програм, планів та регламентів. Років 20 тому погодинне навантаження на викладача ВНЗ було значно меншим ніж сьогодні і в той же час він не складав ніяких програм, не писав планів, тому що цю роботу виконувало міністерство. Якщо сьогодні кафедрам і викладачам надається право самім вирішувати, яку структуру повинен мати той чи інший курс, які теми включати до аудиторних занять, а які перекласти на самостійне вивчення студентів, то таке право викладачі мають реалізовувати не за рахунок свого вільного часу, якого майже немає, дана робота повинна входити в погодинне навантаження. Тоді і чоловіки будуть більше зацікавлені у викладацькій діяльності і вузівська наука буде більш ефективною.

І останнє на чому наш погляд, слід зупинитись, це робота в самих навчальних закладах. Мова йде про активізацію роботи у напрямку гендерної освіти та виховання: усні журнали, публічні обговорення, дискусії та зустрічі з науковцями, які займаються гендерною проблематикою. Головною темою цих заходів повинні стати ідеї гендерної рівності. А різноманітні курси та спецкурси з гендерних питань мають бути обов'язковими як у середніх, так і у ВНЗ.

У щорічних статистичних довідниках, які видаються обласними управліннями, варто було б започаткувати регіональну гендерну статистику, яка обов'язково має включати дані про кількість працюючих у системі освіти чоловіків і жінок та рівень їхньої заробітної плати, склад керівного персоналу, а також учнів і студентів. Така статистика має надаватись за однією формою, що сприятиме узагальненню і аналізу даних та наданню рекомендацій, направлених на покращення гендерної ситуації в освітній сфері.

Таблиця №1. Жінки та чоловіки в навчальних закладах різного рівня
(на основі матеріалів обласних управлінь статистики)

Область	Луганська		Миколаївська		Житомирська		Вінницька	
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Всього навчалояся								
У загальноосвітніх закладах у тому числі	93074	94528	76367	78166	84169	87148	88243	91515
Денних	91643	92070	74542	75830	83615	85797	-	-
Вечірніх, включаючи тих, хто навчався заочно	1431	2458	1825	2336	554	1351	-	-
У професійно-технічних навчальних закладах	12865	17786	6807	8913	4393	7574	-	-
У вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації	10110	9637	5705	1493	11683	11053	9820	8258
У вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації	51606	45623	19948	16254	15756	12790	22741	18142
Загальна кількість тих, хто навчається, %	261060	262102	281194	282982	116001	118565		

Таблиця №2
Питома вага дівчат і жінок серед учнів, студентів та аспірантів
(на основі матеріалів обласних управлінь статистики)

Область	Денні загальноосвітні навчальні заклади		Професійно-технічні училища		Вищі навчальні заклади				Аспірантура	
					I і II рівень акредитації		III і IV рівень акредитації			
	жінки	Чолов.	жінки	Чолов.	жінки	Чолов.	жінки	Чолов.	жінки	Чолов.
Луганська	49,6	50,4	42,0	58,0	51,2	48,8	53,1	46,9		
Миколаївська	48	52	42	58	56	44	53	47	60	40
Житомирська	49,1	50,9	36,7	63,3	51,4	48,6	55,2	44,8	52,2	47,1
Вінницька	49,1	50,9	-	-	54,3	45,7	55,6	44,4	50	50
Кіровоградська	49,5	50,5	42,4	57,6	52,6	47,4	53,0	47	68,2	36,8

Висновки та рекомендації

Загалом проблеми гендерної рівності в Україні ще недостатньо дослідженні і не охоплюють всього спектру умов і взаємозалежностей, що формують цей процес. Зокрема, досить гостро стоїть питання гендерної нерівності в окремих сферах суспільного життя і в окремих регіонах, де відбувається загострення соціально-економічних та соціально-політичних проблем, триває занепад соціальної сфери, збільшується злиденність населення. З мапи України щорічно зникають цілі населені пункти, підсилюючи гостроту демографічних і, зокрема, гендерних проблем.

При цьому не можна однозначно і впевнено говорити про дискримінацію чоловіків чи жінок, оскільки процеси становлення гендерної рівності надзвичайно складні і суперечливі, а тому вимагають постійної уваги з боку як держави, так і широкої громадськості. Визначальним чинником у боротьбі з будь-якими проявами гендерної нерівності повинні стати стабілізація економіки, суттєве поліпшення життєвого рівня та стану справ із забезпеченням зайнятості, створення умов, за яких і жінки, і чоловіки могли б брати рівну участь у суспільно-політичному житті та процесах прийняття відповідних рішень. У разі ж подальшого ігнорування гендерних диспропорцій, наявних системі органів влади та на ринку праці України, слід чекати зростання гендерного розриву в розмірах доходів між жінками і чоловіками та загострення соціально-економічної ситуації в державі.

Завдання створення гендерного портрету українського суспільства на основі аналізу лише наявних гендерних портретів областей виявилось досить складним, проте плідним для виявлення існуючих проблем та нових підходів і узагальнень. На основі проведеного аналізу можемо зробити наступні загальні висновки:

1. В усіх сферах суспільного життя країни, спостерігаються значні гендерні диспропорції, які спричиняють негативні наслідки для соціально-економічного розвитку держави. При цьому проведене дослідження показує не тільки масштабність цих диспропорцій, але й їх поширеність по всіх областях, які піддавались аналізу.

2. Аналіз соціально-демографічних показників свідчить про значне загострення демографічних проблем, зокрема, спостерігається зростання обсягів і темпів депопуляції населення, погіршення його якісних характеристик, поглиблення гендерних диспропорцій, які проявляються у стабільному переважанні жінок у загальній чисельності населення та більшому середньому віці жіночого населення, особливо у північних та східних областях, зниження показника шлюбності та зменшення кількості народжених у розрахунку на 1000 населення, відбувається зростання демографічного навантаження на населення працездатного віку, при цьому з погіршенням його структури, оскільки зменшується навантаження дітьми.

3. Аналіз представництва чоловіків та жінок в органах державної влади та місцевого самоврядування показує значні диспропорції і свідчить про нерівний доступ жінок до процесу прийняття рішень та обмеженість впливу жінок на прийняття рішень стосовно всіх напрямків розвитку областей та держави в цілому. Жінки обіймають переважно найменш престижні та низькооплачувані посади, з меншим рівнем повноважень.

4. Гендерні проблеми на ринку праці України визначаються дисбалансом щодо можливостей доступу жінок і чоловіків до гідної праці, оскільки часто жінки з високим освітньо-професійним рівнем змушені реалізовувати свою трудову активність на менш

престижних посадах, що потребують нижчої кваліфікації, менше оплачуються та дають обмежені можливості кар'єрного просування.

5. Зазначені вище негативні процеси у соціально-демографічній та соціально-економічній та політичній сферах ведуть до погіршення ситуації у сфері сімейних відносин, поширення різних форм насильства в сім'ї, від якого потерпають і чоловіки, і жінки, і діти, підвищення рівня захворюваності чоловіків та жінок.

6. Відбувається суттєве погіршення стану здоров'я населення, при цьому можна говорити як про спільні проблеми для всієї держави, так і про особливе загострення ситуації в окремих регіонах. Погіршується репродуктивне здоров'я жінок і чоловіків, зростає кількість захворювань серцево-судинної системи та злоякісних новоутворень. Все це вимагає негайної корекції профілактичної роботи та активних змін у системі охорони здоров'я.

7. Система освіти є сьогодні соціальним інститутом, який відтворює і поширює негативні гендерні стереотипи. Актуальним є не тільки впровадження нових підходів, в тому числі і шляхом впровадження гендерно-орієнтованих дисциплін, але й підвищення престижності та сплачуваності освітянської професії з метою повернення у цю сферу чоловіків.

8. Існує нагальна потреба в удосконаленні системи статистичних показників, які забезпечували б необхідний рівень аналізу ситуації в галузі забезпечення гендерної рівності. Зокрема, для якісного глибинного аналізу процесів, які відбуваються у соціально-економічній сфері з позицій гендерного підходу не вистачає сформованості системи показників, що б відображали не тільки кількісний, а і якісний аспекти процесів. Так, наприклад, не існує зведених показників, даних, які відображали б відомості щодо праці жінок і чоловіків у відповідності з освітою, відомості щодо того, чи відповідає освіта вивільнених за скороченням штатів працівників їх спеціальності тощо. Існують суперечності між статистикою вивільнених працівників і статистикою безробітних, які стоять на обліку у центрі зайнятості.

Рекомендації:

1. Активізувати роботу державних структур, громадських організацій та наукових установ у напрямку забезпечення неухильного дотримання вимог українського законодавства та міжнародних організацій стосовно представництва жінок у органах влади, що дозволить активно і ефективно використовувати інтелектуальний та творчий потенціал жінок, а також сприятиме протидії корупції та посиленню соціальної орієнтації державної політики.

2. Для забезпечення системного та неухильного забезпечення участі жінок у прийнятті важливих для держави та регіонів рішень ввести практику моніторингу партійних списків під час виборчих кампаній до законодавчих органів та органів самоврядування різного рівня.

3. Сформувати на рівні кожної області гендерно-збалансований кадровий резерв для органів влади та місцевого самоврядування з метою виправлення існуючої ситуації та забезпечення рівного представництва жінок на всіх рівнях влади.

4. Вдосконалювати на рівні області систему моніторингу щодо представництва жінок в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування та забезпечувати відповідний рівень інформування громадськості стосовно існуючого стану справ щодо забезпечення рівноцінного доступу жінок до важелів впливу на процеси прийняття рішень.

5. Ввести в усіх областях практику обов'язкового обговорення та експертизи з залученням фахівців та представників громадських організацій важливих для регіону рішень з метою врахування гендерної складової. Поновити в повному обсязі інститут радників з

гендерних питань та розробити організаційні механізми їх залучення до обговорення та експертизи важливих регіональних рішень.

6. Ширше вивчати позитивний досвід окремих областей та активізувати інформаційну роботу серед населення (з залученням громадських організацій, ЗМІ, навчальних закладів) з метою подолання негативних стереотипів, поширення позитивних сімейних цінностей та традицій що дозволить подолати тенденцію відмови від реєстрації шлюбів, підвищити народжуваність та підтримати формування відповідального батьківства.

7. Розробити механізми співпраці гендерних центрів на рівні конкретних регіональних проектів та програм з метою обміну досвідом та врахування специфіки окремих областей та регіонів. Започаткувати на базі ресурсних центрів проведення тренінгів для жінок, що сприяли б розвитку лідерських якостей, а також з питань ефективного спілкування.

8. Активно вивчати та поширювати досвід співпраці обласних гендерних центрів з іншими структурами, які опікуються гендерними питаннями (управління статистики, освіти та науки, охорони здоров'я, центри зайнятості, ОМС) з врахуванням актуальності певних питань для кожного регіону. Започаткувати систему регіональних семінарів з цією метою.

9. Залучати науковців до вивчення соціальних, економічних та демографічних чинників, що лежать в основі гендерних диспропорцій. Оскільки існує чітка гендерна різниця в структурі захворювань, доцільно забезпечити на рівні кожної області проведення психопрофілактичних заходів з урахуванням даних відмінностей. Зокрема ініціювати розробку нових методик діагностика захворювань та вдосконалення системи профілактичної роботи з врахуванням гендерних особливостей населення.

10. Забезпечити надання організаційної та експертної підтримки регіональним ЗМІ для того, щоб гендерна тематика стала цікавою для ЗМІ, та підвищився професійний рівень публікацій з цієї проблематики. Започаткувати на базі гендерних центрів проведення навчальних гендерних семінарів для журналістів для своєчасного та фахового інформування ЗМІ та розширення змістовного спектру матеріалів.